

MISKOLCZY KÁLMÁN

Pap voltam Rákosi és Kádár alatt

MISKOLCZY KÁLMÁN

PAP VOLTAM RÁKOSI ÉS KÁDÁR ALATT

Miskolczy Kálmán

Pap voltam Rákosi és Kádár alatt

Függelékben:

Budapest ostroma, ahogy én láttam

A HAZÁNK kiadása
Boardman, Ohio
1989

E visszaemlékezések megjelenését
Vas Irén (Clio, Michigan),
Juhász Margit (Trenton, New Jersey)
és
Horváth Pál (Hollywood, Florida)
áldozatkészsége tette lehetővé.

A szedést Dunai Ákos végezte
(7461 Salinas Trail, Boardman, Ohio 44512);
nyomta Berta László
(9527 Madison Avenue, Cleveland, Ohio 44102)

Előszó

A mi barátságunk akkor kezdődött, amikor úgy tíz évvel ezelőtt — akkor még a Katolikus Magyarok Vasárnapja szerkesztője voltam — főnököm a szokottnál is savanyúbb képpel állított be az irodámba, s szó nélkül letett az asztalomra egy levelet. A levelet Miskolczy Kálmán piarista paptanár írta, s indulatosan azt tudakolta, hogy kicsoda volna ez a Dunai Ákos nevezetű lehetetlen alak, s a Vasárnap miért közli képtelen cikkeit?

Igazán nem tudom már, mit válaszoltam, de azt tudom, hogy másfél év se telt el, és Miskolczy Kálmán meghívására és vendégeként Fort Lauderdaleben és Miamiban tartott sajtónapokat ez a lehetetlen alak. Mármint én. Ott a Fort Lauderdale-i piarista rendházban és este kint a szellős tengerparton mesélte el élettörténetét, a rövid négy esztendei otthoni tanárkodást, a tanítástól való állami eltiltást, a tizenhat évi papi munkát, s hogy a legnehezebb idők elmúlta után rendtársai hívására miként jött Amerikába, hogy tanár lehessen újra.

Mint egyházi iskolák neveltje — vagy nevelhetetlenje... — már gimnazista koromban megismerhettem néhány olyan tanárt, akiket szórakozott professzorokként szoktak emlegetni a diákok. Miskolczy Kálmán engem azonnal hajdani történelemtanáromra, a bencés Jánosi Gyulára emlékeztetett

mind külső megjelenésében, mind egész viselkedésében. Humorában és szórakozottságában is. Nem tudom megállni, hogy az alábbi kis történetet föl ne jegyezzem:

— Nekem ma délelőtt óráim lesznek, de odaadom neked az autómat, s menj ki a tengerpartra vagy várost nézni, ahova akarsz — szólt hozzám Kálmán atya egyik reggel, amikor Fort Lauderdale-ben vendége voltam, s már indultunk is a rendház udvarán parkoló kocsik felé.

— Tamtaram-ta-tamtaram-ta-tatam — dudorászott szokása szerint valami vidám kis nótát menet közben, s látszott rajta, hogy gondolatban már az osztályteremben van. Az autóhoz érve kiválasztott egy kulcsot, de hiába nyomkodta, döfködte a zárba, az ajtó nem akart kinyílni.

— Ejnye hát — nézett rám meghökkenve —, nem jó kulcsot hoztam! Várj meg itt, mindjárt jövök! — Azzal indult visszafelé. — Tamtaram-ta-tamtaram-ta-tatam... — Egyszer csak félúton megállt és megmerevedett.

— Mi az, hogy nem jó kulcsot hoztam? — kérdezte hangosan önmagától. — Hiszen az nem is az én autóm!

A komikus helyzeten akkorát nevettem, hogy a szó szoros értelmében belesajdult az oldalam, s attól a perctől kezdve lettünk igazi jó barátok és a magyar újságírásban közeli munkatársak. Rendre meglátogattam új állomáshelyein, Akronban, Barbertonban, Lorainben, Trentonban, Derbyben, s ő is megtisztelt látogatásával.

Azt is megtudtam tőle, hogy miért pasztorálja olyan fáradhatatlan buzgalommal, amolyan XX. századi vándorló apostolként — közös barátunk, a most Pápua-Új-Guineában misszionáriuskodó Pá-

linkás Pista szerint: „csavargó papként" (ő ugyanebben a „műfajban" jeleskedik) — az amerikai magyarokat: Mindszenty bíboros bízta meg vele, amikor huszonhárom év után Buffalóban találkoztak. Kálmán atya ekkor egy, a magyar szentek cizellált képével díszített kehellyel ajándékozta meg a nagy bíborost, aki visszaadta azt egy alapítandó amerikai magyar plébánia számára.

Miskolczy Kálmán jelenleg a New York állambeli derbyi piarista rendházban él, s nem csupán a buffalói és lackawannai magyar templomok kisegítője, hanem szüntelenül járja a magyarlakta településeket, s biztatja, gyámolítja híveit, követve isteni Mestere parancsszavát: hogy egy se vesszék el közülük.

Dunai Ákos

Pap voltam Rákosi alatt

Az autóbusz hol csendes dorombolással, hol hörgő erkőlködéssel haladt a zalai dombok hullámain át, aszerint, hogy lefelé vagy fölfelé vitt az országút Letenye és Borsfa felé. Tényleg olyan volt a vidék, mint egy zölden és sárgán hullámzó tenger, mely hirtelen megszilárdult egy láthatatlan karmester intésére.

A fiatal pap érdeklődéssel nézte az ablakon keresztül a már learatott gabona sárga pántjait és a lucernások zöldellő sávjait. Mi lesz, ha mindezt majd kolhozosítják? — suhant át gondolatain a kép. Tényleg olyan lesz, mint egy zölden hullámzó tenger, főleg tavasszal.

Körülötte az autóbuszban sokszoknyás falusi asszonyok ültek, ölükben tartva a silingát, a nagy, kerek, malomkő formájú fonott kosarat, most már üresen, hazafelé tartva a kanizsai piacról. Néhány férfi nyűtt munkásruhában; ők a ,,drótnál", vagyis a villanyszerelésnél dolgoztak. (Sok más, kevésbé hasznos célkitűzése között a párt programjába tartozott a falvak villamosítása.

Az autóbusz lassított, majd megállt, bár nem volt megállóhely. Sorompó zárta el útját: a lezárt határsávhoz érkeztek. Mióta Tito hátat fordított Moszkvának, és nem volt hajlandó úgy táncolni, ahogy Sztálin fütyült, a nagy partizánhősből egyszerre

,,az imperializmus láncos kutyája" lett, szomszédsága pedig veszedelem ,,a szocializmust építő" Magyarország számára. A határsávi falvakba csak külön fényképes igazolvánnyal lehetett belépni.

Ország az országban. A saját hazámban útlevélre van szükség — gondolta magában a pap, amikor ,,dokumentjét" odaadta a kék parolis határvédő ávósnak, aki fürkésző szemmel nézte a papi ruhás utast.

— R.-re helyeztek plébánosnak — magyarázta a fiatal pap.

A határőr nem szólt semmit, visszaadta a ,,bumacskát". A pap még emlékezett erre az orosz szóra, hiszen átélte Budapest ostromát. A Szent János Kórház Budán 1944-ben már karácsony másnapján az oroszok kezére került, s onnan nézhették a ,,felszabadító" hadsereg társaságában a gyönyörű város tönkrebombázását. Micsoda hetek voltak azok! Az állandó rettegés, az élelemhiány, a németek kitörési kísérlete éppen a kórház területén keresztül. Isten csodája, hogy épségben megúszta, bár kétszer is kísérték a kivégzésre.

Érdemes volna egyszer mindezt megírni — gondolta —, de hát ezt megteszik majd mások, akik szintén átmentek mindazokon a rémségeken. Persze mindenki másként írná meg élményeit, hiszen minden ember külön egyedi pontja a mindenségnek, ahonnét más-más szögből nézi a kavargó eseményeket, főleg ha a saját bőrén érzi az ostor csattanását. Mindenkinek a saját lelkén, tudatán tükröződnek a szereplő személyek: családtagok, munkatársak, barátok, ellenfelek, katonák, civilek.

Alig négy éve, hogy pappá szentelte a Kassáról kiűzött magyar püspök, mint egy tanítórend tagját, s felszentelése éppen a háború befejezése utá-

ni hónapra esett. A rendbe lépése is történelmi dátum: 1939 szeptembere, a háború kitörése. A kiképzés hat éve után ugyanoda került tanárnak, ahol érettségizett, abba a kis északkeleti határvárosba, melynek egy része már átesett a határon túlra, s Slovenské Nové Mesto volt a neve. Diákkori igazgatója, most már kollégája, bölcsen intette:

— Lassan a testtel, brúder!

Ő, a derék zirci sváb már jobban tudta, hogy mit hoz a jövő, de a fiatal hittanár úgy gondolta, hogy az új rend és köszöntés, a demokrácia, szabadság igazi értelemben veendő.

Angyali naivitás! Hiszen hamarosan jött az iskolák államosítása, s ő egyedül maradhatott meg az iskolájuknál mint hittanár, mármint azoknak a tanulóknak a részére, akiknek hitoktatását a szülők írásban kérték. Azt, hogy az ilyen kérelem miféle hátrányt jelentett a szülők részére, könnyű elképzelni, miután ezek a szülők nyíltan a rendszer ellen szavaztak nyilatkozatukkal. A hittanórákat továbbá csak a rendes leckeórák után lehetett megtartani, amikor a gyerekek már fáradtak és éhesek voltak. Délután egykor vége volt az óráknak, a nem hittanosok siettek haza, míg a hittanosok még egy óráig ott maradtak az elnéptelenedett iskolában.

A hittanárnak tehát nagyon vonzóvá kellett tennie az órákat: bibliai történetek dramatizálva, Dávid harca Góliáttal, a tenger lecsendesítése, a vak meggyógyítása, a kisdiákok előadásában. Hogyan tapsoltak, ujjongtak, mikor a legkisebb fiú — Dávid szerepében — levágta Góliát fejét a vonalzóval, s felmutatta a hegyén az óriás fejét (a hittanár fekete kalapját). (Jelkép a jövőből?)

Énekeltek is sokat. S itt követte el az egyik hibát. Az egyik mozgalmi éneket, Sosztakovics szovjet zene-

szerző egyik indulóját vallásos szövegre írta át. Az eredeti szöveg így hangzott:

Szép gyermekem, jöjj ki a rétre,
hol traktorok hangja zenél.
Nézd, új csillag fut fel az égre,
s hírt hoz a hajnali szél.
Indulj velünk, dalolj velünk, te hű barát,
a szél sodorja szerteszét szívünk dalát!

A gyerekek tudták, fújták a indulót, eleget gyakoroltatták velük, de a hittanórákon így énekelték:

Jöjj, gyermekem, nézz fel az égre,
s zengjed a Lélek dalát,
hisz győzni fog szent hitünk újra,
és Krisztusé lesz a világ.
Indulj velünk...

Amíg csak a tanteremben énekelték, az új igazgatóság még tűrte valahogy, de amikor a nagyobb diákok kivonultak valahová tanulmányi kirándulásra, például a nagyvágóhídra, s útközben természetesen énekeltek — főleg mozgalmi dalokat —, a párthház elé érve néhányan oldalba lökték egymást:

— Srácok, a traktoros indulót!

Persze a vallásos szöveggel.

Ezt már megsokkalták a helyi pártvezetők, s bár a fiatal páter „jó káder" volt, hiszen munkáscsaládból származott, megindították ellene a hajszát az ismert recept szerint. Először a helyi sajtóban jelentek meg hetenként támadó cikkek *M. páter üzelmei* címen. Egyik vádpont volt — a fentieken kívül — a Mindszenty hercegprímásért való imádkoztatás is. *„A demokratikus szülők megdöbbenve*

látták, hogy gyermekeik térden állva imádkoznak azért, aki a szocializmus egyik legádázabb ellensége" — írták.

Kapóra jött számukra két nyolcadikos diák Nyugatra szökése, akik ráadásul népi kollégisták voltak. Hátramaradt holmijaikat átkutatták, s megtalálták állítólagos naplójukat is, melyben ilyen kitételek foglaltattak: *,,Rákosi, az a hájfejű disznó"* és *,,Az egész iskolában csak két rendes tanár van"* (az egyik a hittanár).

A másik hiba volt a feloszlatott vallásos szervezetek, a Szent Imre Kör és a Mária-kongregáció további földalatti szervezése és működtetése. Ebből összeesküvési pert fabrikáltak. Vezetőjüket, Bulányi pátert letartóztatták, s a többi résztvevő — köztük négy piarista tanár — ellen szintén kiadták az elfogatóparancsot.

A fiatal pap elgondolkozott, míg az autóbusz rázta:

Mily különösek a Gondviselés útjai! Rendtársai mind tizenkét-tizennégy évet kaptak, Bulányi atyát életfogytiglanra ítélték, de ő elkerülte a kozelebbi ismeretséget Rákosi börtöneivel, melyekről akkor már hátborzongató hírek keringtek. S kinek köszönhette ezt? Mert egyébként ment minden a rendes recept szerint: azonnal hatállyal felfüggesztés a tanítás alól az ország minden iskolájában. Mérges támadó cikkek a Helyi Vörös Tülökben — ahogy a Zemplént becézték —, példás büntetést követelve a klerikális reakció számára. Emlékszik, milyen rémülten futott fel hozzá a rendházba édesapja, a derék kéményseprőmester, akit szintén munkáskizsákmányolónak minősítettek, mert két segéddel és egy inassal dolgoztatott.

— Fiam, mi lesz veled? — kérdezte, s félelme nem volt alaptalan.

Volt osztálytársa, a városi rendőrkapitány, zsidó család fia, szintén piarista diák, az irodájába hívatta. Csak ketten voltak a szobában.

— Nézd, itt van a fiókomban a letartóztatási parancs ellened — mondotta. — Légy szíves tűnj el!

Tanáraik — emlékezett a pap — gyakran emlegették a piarista nevelés egyik sarkpontját, a pietást, vagyis tiszteletet és hálát azok iránt, akiknek köszönhetünk valamit, hogy emberré lettünk: szüleinknek, tanárainknak, papjainknak, hazánknak és legfőképpen Istennek. Úgy látszik, Lánci Iván megértette ezt a tanítást, pedig őt is megkísértette a boszszúvágy: szülei ott pusztultak Auschwitzban. Hazatérése után hamarosan a rendőrség parancsnoka lett. Az átlagnál jobb tanuló volt, s a piaristáknál ismeretlen volt a különbségtétel: ha jó tanuló volt, lehetett akármilyen vallású, akkor is ,,vastagbetűs" lett az év végi közös értesítőben. De ha nem tudott, lehetett akár bárógyerek is, simán elbukott, vagy még idejében eltanácsolták. Ezért a város zsidó családjai szívesen küldték gyermekeiket a piaristák iskolájába.

Felrezzent álmodozásából. Az autóbusz nyikorogva fékezett, s a kalauz a falu nevét kiáltotta.

Hát igen, ide bújik el, éppen az ország másik végébe, az ország északkeleti csücskéből a délnyugati sarkába, egy kicsiny, félezer lelket számláló faluba, teológiai doktorátussal a zsebében, de legalább nem messze a kanizsai rendháztól, ahová mindig hazamehet, ha ugyan tanácsos lesz, hiszen valószínűleg keresni fogják, s ilyen kicsi országban elbújni nevetséges gondolat. De a félelem — vagy az életösztön — mégis rávitte, hogy baráti figyelmeztetés után

egy hajnalon civilben felüljön a pesti gyorsra, hogy máshol próbálkozzék ,,a szocializmusba való beilleszkedéssel".

* * *

A buszmegállótól körülbelül egykilométeres bekötőút kanyargott a felu felé. A templom a falu szélén, egy dombháton állott, egyszerű, fehérre meszelt, hagymaszerű toronysisakkal. Akik vele együtt leszálltak, csak futó pillantást vetettek feléje, és fürgén megindultak az úton, megelőzve őt. A bőrönd, amit magával hozott, elég nehéz volt, s meg-megállt néhány percet pihenni.

A plébánia mindjárt az egy utcájú falu elején állt: a régi gazdatiszti lak: hosszas elnyúló, nedves sárga, salétromos falakkal. A másik oldalon állt a ,,kastély", a volt, uraság, egy gróf rezidenciája, emeletes épület, négyszögletű, némileg klasszicizáló stílusban; most tanácsház, népbolt és az emeleten iskola.

Az öreg plébános és házvezetőnője fogadta. Nem túl nagy lelkesedéssel, hiszen püspöke kényszernyugdíjazta: sok volt ellene a panasz. Pedig jó ember volt, régi vágású, kissé besavanyodott pap, még ha néha mosolygott is, nagy, sárga fogai szinte ellenségesen villogtak.

A fiatal pap tiszteletteljes viselkedése és vidám, tréfálkozó társalgása hamar feloldotta a merevséget, s a házvezetőnő a vacsora után élénken és színesen ecsetelte egyes hívek viselkedését, akik most kihasználják a rendszer nyújtotta ,,kiváltságokat", s ott rúgnak a papon, ahol érik. Persze mint kiderült, az öreg plébános is követett el hibákat, olyan értelemben, hogy amit régebben a képviselő testület szó nélkül

lenyelt, azt most néhány tag szóvá tette és bírálta.

A plébánia átadása hamarosan megtörtént, s a püspöki leirat dicsérően emlékezett meg a testvéries szellemben történt megegyezésről. A híveket meglepte az őrségváltás, de örömmel fogadták az új, fiatal papot, s a vasárnapi bemutatkozás után bennük is felengedett a közöny.

A hideg már beállt, s a plébániának nem volt tüzelője. Egyik nap az új pap arra lett figyelmes, hogy egymás után fordulnak be a szekerek, s rakják le terhüket, jó száraz hasábfákat. Valamelyik egyházfi kiadta az ukázt: tegye mindenki a kapuja elé, amit tüzelőnek a papnak szán. Így hét vagy nyolc szekérnyi fát szedtek össze.

Nagy kincs volt az akkor, hiszen az erdőket akkor már államosították, következésképpen tüzelőhiány volt. A falusi híveknek, akiknek azelőtt saját erdőrészük volt, úgy kellett igényelni tüzelőfa-utalványt, mint a városiaknak. Persze segítettek magukon, ahogyan csak tudtak. A gyöngédebb lelkiismeretűek meg is gyónták:

— Fát loptam az erdőn.

Ezzel kapcsolatosan a fiatal pap meg is kérdezte egyik idősebb kollégáját: mit mondjon ezeknek?

— Semmit — felelte az bölcsen. — A sajátjukat lopják.

Nem lévén saját háztartása, a hívek megszervezték papjuk etetését is: mindennap más asszony hozott ebédet, mégpedig oly bőségeset, hogy vacsorára is vígan jutott.

Az új pap és a hívek közti kapcsolat egyre jobban elmélyült. Az új lelkipásztor fiatalos lelkesedéssel megszervezte az énekkart: a misék alatt négy szólamban hangozttak fel a Harmonia Sacra legszebb énekei, zsoltárai. A templomot közadakozásból ki-

festették a bérmálásra. Kovács Sándor, az akkori szombathelyi megyés püspök nagy megelégedéssel szemlélte bevonulásakor a megújult templomot az *Ecce sacerdos magnus* gregorián dallamával kísérve, melyet erre az alkalomra az énekkar betanult. Hát még ha tudta volna, milyen birkózás folyt az engedély megszerzéséért, mert a párttól irányított építészeti bizottság ebbe is beleszólt.

Karácsonykor erdélyi betlehemes játékot tanult be az ifjúság, s az éjféli mise előtt eljátszották Jézus születésének történetét a legszebb népi dallamok felhasználásával. Mikor a falu egyik szépe, aki Mária szerepét kapta, elénekelte a bölcsődalt („Aludj el, fiacskám, napom fényel"), s a refrént a pásztorok vele zümmögték („Örömest ringatlak, szívemből óhajtlak!"), minden szem könnybe lábadt.

A hittanórák adták a legkedvezőbb alkalmat a szülők szívének megnyerésére: ez a falusi nép nem félt attól, hogy a párt kiveszi a kezükből a kapanyelet, így hát mindenki beíratta gyermekét hittanra. A tanítási módszer itt is ugyanaz volt, mint az új pap előző „munkahelyén", csak még több verses rigmust, éneket, tanulságos népmesét használt fel. Egy-egy jobb szavaló a templomban is előadott néhány szép, klasszikus vallásos költeményt a prédikációval kapcsolatosan, mint például Arany János *Fiamnak* című versét.

Az új pap kijárt velük a szőlőbe, a földekre, hiszen rövid időre maga is „földbirtokos" lett: két hold szőlő és tíz hold jó szántóföld volt a „javadalom". Sajnos csak egy aratást és egy szüretet élvezhetett, mert jött a püspökségtől a felszólítás, hogy az állammal történt „megegyezés" értelmében „önként fel kell ajánlani megvételre" az államnak ezeket a földeket. Tisztesség ne essék, szólván, még

pecsétes adásvételi szerződést is kapott a plébánia, mely tanúsította, hogy a Földművelésügyi Minisztérium ,,megveszi" ezeket a földeket, tizenkétezer forintot fizet érte, mely összeget befizetnek egy erre a célra létesített egyházi alapba a papság fizetésére. Tényleg kapott is a plébános havi kétszáz forintot, ami átszámítva akkoriban még megfelelt körülbelül húsz dollárnak. (Háromszáz forintért lehetett egy szopós malacot venni.)

Szerencsére egy hold szőlőt meghagytak, elismerve, hogy miseborra szükség van. Sőt: a kántor is igényelhetett volna egy holdat, szintén tudván, hogy *cantores amant liquores*, a kántorok szeretik a toroköblítő folyadékokat, de sajnos a plébániának nem volt hivatalos kántora, így a szőlőbirtok fele elúszott. Igaz, volt helyette ,,borkollekta". Szüret idején a pap végiglátogatta a présházakat egy szekérre helyezett nagy hordóval, amelybe minden szőlőbirtokos beöntött egy-két sajtárral. Minden családnak volt egy kis szőlője — ezt egyelőre nem vették el —, s nyári vasárnap délutánokon a család kivonult pihenni a ,,pincébe", ahogyan a présházat nevezték.

Akkoriban még a hívek többsége eljött a délutáni litániára is, de nyáridőben megkérték papjukat:

— Plébános úr, legyen mise, litánia egybe, mert délután kimegyünk a hegybe!

Ennyi talán elég annak bemutatására, hogy a pap és hívei között meleg, családias kapcsolat alakult ki. A kanizsai pártbizottság sem zaklatta különösebben. Úgy látszik, elvesztették a nyomát, vagy Lánci Iván elsimította az ügyet, bár mint később kiderült, még a minisztertanácsban is felháborodottan tárgyalták esetét.

Ebben a nyugalmas évben része volt a helyi rendőrparancsnoknak is. Ez a rendőr valahonnan Keszthely

környékéről került ebbe a göcseji faluba, s a postáskisasszonynak udvarolt, aki jó katolikus lévén templomi esküvőt szeretett volna. Lévén mindketten állami alkalmazottak, ez veszélyeztette volna állásukat. Megkérték tehát a plébánost, késő este, amikor már az egész falu alszik — akkor még nem volt televízió, és hajnali ötkor már a mezőn kellett lenni —, eskesse meg őket a templomban, zárt ajtók mögött, két tanú és a menyasszony édesanyjának jelenlétében. Ez meg is történt, s a rendőr hálás volt a maga módján. A legjobb jelentéseket küldte feletteseinek a falu papjáról: milyen demokratikus érzelmű, menynyire együttérez a néppel. Sajnos éppen ezek a jóindulatú jelentések hoztak később bajt a pap fejére, amint az a továbbiakból kitűnik.

* * *

A határsáv lezárásával nem elégedett meg a rendszer: a következő lépés volt a megbízhatatlan személyek, sőt: családok deportálása a határsávból. A helyi párttitkár és tanácselnök bevonásával megállapították, melyek azok a családok — főleg a jobb módú, úgynevezett kulák gazdák —, akik elégedetlenségüknek leginkább hangot adtak. Ezeket rajtaütésszerűen, hajnali két órakor felzavarták, és családostul deportálták. A legmélyebb álmukból felriasztott családokkal közölték, hogy a belügyminiszter ilyen és ilyen számú rendelete értelmében mint megbízhatatlan egyéneket ,,lakóhelyváltoztatásnak" vetik alá. Ötven kilós csomagot vihettek magukkal, s tizenöt percet kaptak a csomagolásra. Ponyvával letakart nagy teherautókra rakták a szerencsétleneket, akik akkor abban a tudatban voltak, hogy Szibériába szállítják őket.

Égbekiáltó igazságtalanság volt ez, hiszen nem számított, hogy felnőttről vagy gyermekről, leánykáról vagy szopós csecsemőről van szó. Tartottak is a nép lázadásától. Mint a postáskisasszony később bizalmasan közölte, egy ávós az egész ,,operáció" alatt ott állt a telefonnál, és ötpercenként adta le a jelentést, hogy simán folyik-e minden.

A határsáv összes falujában ugyanez történt, s másnap a falu temploma megtelt síró asszonyokkal. A pap csak az ő elbeszélésükből tudta meg, hogy ,,farkasok" ragadozták el három jó családját: Szilágyiékat, Burusánékat és Daráékat. Szép, ősmagyar nevű emberek éltek itt. Egyik korábbi elődje, a falu fiatalon elhunyt plébánosa, Egyed Antal kitűnő történész volt, s megírta a falu településtörténetét. Szerinte Szent István besenyőket telepített ide a déli határvédelemre, s ezek utódai voltak e magyarok. Akadt néhány horvát név is összeházasodás révén, de azok a családok is jó magyarokká lettek.

Hasonló módon bántak el a szerzetesekkel is: a kanizsai rendházakat éjjel kettőkor rohanták meg, s vitték a ponyvás teherautókon, többnyire a püspöki palotákba tömörítve őket, papokat és apácákat néha egy terembe összezsúfolva és kajánul gúnyolódva: Szórakozzanak jól együtt! Persze amennyire lehetett, elkülönültek, de az éjszakai razziázások napirenden voltak. Mint egyik rendtársa később mesélte, az ávósok hálóruhában kényszerítették falhoz állni őket, felemelt kézzel, arccal a fal felé, s úgy gúnyolódtak velük, bikaistállónak titulálva a helyiséget, s fel-alá sétálva köztük.

Mint később kiderült, a kitelepített kulákokat mégsem merték Szibériába szállítani, hanem az Alföldön, a Hortobágyon állítottak fel primitív táborokat, s ott dolgoztatták őket kora hajnaltól késő

estig. Csak Sztálin halála és Nagy Imre reformpolitikája hozott számukra ném enyhülést. Földjeiket ugyan nem kapták vissza, s a határsávba sem léphettek be, de máshol el tudtak valahogy helyezkedni.

Most, hogy a pap emlékeit írja, visszagondol Burusán Ilonkára, a ragyogó szépségű, kicsattanóan piros arcú kuláklányra. Amikor évek múlva találkozott vele Kanizsán, alig ismerte meg, úgy megtörte, megöregítette a sok viszontagság, megaláztatás, amin át kellett mennie. Nem sokkal az esküvője előtt hurcolták el szüleivel együtt.

A szerzetesek is kiszabadultak az Egyház és az állam közti ,,megegyezés" után, s az országban szétszóródva mint fizikai munkások probáltak elhelyezkedni, vagy a külföldre szökést választották, bármennyire kockázatos is volt ez akkor még. Főleg a jezsuiták közül buktak le sokan.

A fiatal pap megint elkerülte mindezt a tortúrát, mert előző helyén keresték, de ott nem találták, emitt pedig nem volt a névsoron. Ami egyéni ingóságai, könyvek, ruhák, emléktárgyak előző helyén voltak, s amit belőlük a kanizsai rendházhoz átmenekített, azok mind elvesztek, mert a rendházat a deportálás után lepecsételték — úgy, mint a kulákházakat —, és később szabad prédára bocsájtották szervezeteiknek és embereiknek. Legjobban sajnálta a pap teológiai doktorátusának disszertációs iratait, kéziratos, illetve gépelt példányát *A bűnbánati fegyelem története a keleti és nyugati egyházban* címmel, amelyet summa cum laude fogadott el az egyetem. Az elvtársakat nyilván nem érdekelte a könyv tartalma, és szemétbe dobták vagy elégették. Az eredeti példány a Hittudományi Akadémia könyvtárában volt elhelyezve Budapesten, de azt bombatalálat érte; hiába kereste később a renoválás után.

(A Pázmány Péter bíboros alapította egyetem teológiai karát megszüntették, s a szomszédos Központi Szemináriumban kegyesen megengedték a Hittudományi Akadémia működését.)

* * *

A fiatal pap ismerte a dialektikus materializmus főbb tételeit. Egyik rendtársa, volt tanárja ajánlotta: ismerni kell az ellenség fegyvereit, ha védekezni akarunk ellene. Azt is tudta, hogy egyik taktikájuk volt a két lépés előre, egy lépés hátra, így nem lepte meg túlságosan, amikor 1950 augusztusában meghívót kapott a Budapestre meghirdetett országos békepapi nagygyűlésre. A meghívót természetesen a papírkosárba dobta. A gyűlés előtti este éppen lefekvéshez készülődött, amikor megzörrent az ablak, s a helyi párttitkár szavát hallotta:

— Plébános úr, nyissa ki az ajtót!

A párttitkár nem egyedül jött, még ketten voltak a társaságában. Beengedte őket maga előtt. A testes, jól öltözött „szóvivő" meglepetést színlelt.

— Plébános úr, maga még itt? Nem ment el a békegyűlésre?

A pap vállat vont.

— Nem. Miért volna ez olyan fontos?

— Nagyon lényeges határozatok fognak születni ezen a gyűlésen, melyek meghatározzák az Egyház sorsát a szocialista társadalmi rendszerben. Úgy gondoljuk, magának is ott a helye. Információnk szerint ön demokratikus gondolkozású, a néppel együttérző pap (*ó, az a derék rendőrparancsnok!*), s ott kell lennie ezen a gyűlésen. Autóval jöttünk a megyei pártbizottságtól, most beül velünk a kocsiba, bevisszük Kanizsára, ott megszáll a hotelben, és a reg-

geli gyorssal még felér Budapestre, épp a gyűlés kezdetére.

Alig egy hónappal a deportálások után nem hangzottak meggyőzően a szavai. Gyanúval vegyes félelem szállott a papba. Ki tudja, hova viszik?

— Sajnálom — mondotta —, úgy döntöttem, hogy nem megyek.

— De hát miért nem?

Láthatóan el voltak szánva, hogy a pártutasításnak megfelelően a kellő számú papot összeverbuválják erre a célra a maguk körzetében.

Megkezdődött a puhítás, eleinte majdnem barátságosan, aztán egyre kényelmetlenebb kérdések következtek:

— Mi a véleménye a Mindszenty-perről, a határsávi kitelepítésekről és a nyugati hatalmak esetleges intervenciójáról?

A kíséretében lévő, szintén civil ruhás alak egész idő alatt egy szót sem szólt, csak fülelt. Olyan volt, mint egy ugrásra kész tigris, nyilván ávós tiszt lehetett.

Körülbelül két óra hosszat folyt a társalgás, melynek refrénje mindig ez volt:

— Ugye jön velünk?

Még hitbeli, vallási témák is előkerültek, s mivel invitálásukra a pap mindig fejrázással felelt, a megyei párttitkár-helyettes végül is kifakadt:

— De hát mi választ el minket? Egyet akarunk: a nép hatalmát, jólétét!

Hirtelen támadt sugallattól indítva a pap a kezében lévő rózsafüzért dobta eléje az asztalra.

— Ez!

A titkár rámeredt, aztán felállt, összenézett a társával, és nyersen ennyit mondott:

— Hát jó, de ne felejtse el, hogy az elénk dobott

kesztyűt mi felvesszük. Ezt még meg fogja keserülni!

Azzal dérrel-dúrral távoztak.

A fiatal pap ott állt még egy darabig a petróleumlámpa fényébe bámulva, aztán hirtelen ez villant az eszébe:

Ezek még visszajönnek értem!

Gyorsan fogta a templomkulcsot, kilépett a nyári éjszakába, és bezárta maga mögött az ajtót. A plébánia nagy kertje lefelé lejtett a patak felé. Lesietett a kerti úton a patak menti füzesekhez, és ott ,,dekkolt", elnyúlva a nedves fűben, és figyelve a történteket, bár legalább száz méterre volt az épülettől. Mint kiderült, jó, hogy nem ment el velük, mert ahogy az autó megállt a plébánia előtt, a falun végigfutott a hír:

— Viszik a papunkat!

A deportálás miatt elkeseredett férfiak gyorsan összejöttek egyik társuknál, és elhatározták papjuk kiszabadítását. Előszedték az elrejtett puskákat, s a plébánia utcára néző ablaka alá bújva hallgatóztak és figyeltek. Tervük az volt, hogy kiragadják papjukat az éjjeli látogatók kezéből, és ,,átdobják" a határon. Az egyik horvát származású hívőnek voltak rokonai a Dráva túlpartján lévő Kotoriban, Tito pedig nem adta vissza a menekülőket. Mindenesetre az esetleges összetűzés sem nekik, sem a papnak nem vált volna javára.

A pap előérzete beigazolódott, mert látogatói visszatértek. Azzal az ürüggyel verték az ajtót, hogy bent felejtették a slusszkulcsot. Mivel választ nem kaptak, feltörték az ajtót, és zseblámpa fénye mellett keresgéltek, de a ,,madárka" elrepült.

A pap ezután sem mert vissza a plébániára. Elhatározta, hogy a templomban tölti az éjszakát. A sekrestye felett ott volt a régi urasági ,,páholy", ahon-

nét a főúri család hallgatta a szentmisét még annak idején. Most ott tárolták a téli hideg ellen a lábvédő padlószőnyegeket. Úgy gondolta, azokon szépen meg tud majd eludni. Sajnos a templom a falu felett egy dombháton állt, az ,,ángluskert" mellett — ahogy az urasági parkot nevezték —, s hogy odajusson, meg kellett kerülnie szinte az egész falut a kertek alatt. Elindult tehát a szokatlan éjjeli szállás felé, de hirtelen megállt. Egy ág reccsent mögötte, mintha valaki követné.

Talán ők! — futott át rajta a félelem. — Valahogy felfedezték, mert a bekötőút a plébánia kertje mellett haladt. Csak egy dörrenés (az ávósnál biztosan volt fegyver), s ki látta?

Felindította magában a tökéletes bánatot, s várt. De nem mozdult semmi és senki, csak a kutyák ugattak ingerülten, érezve, hogy valaki jár a kertek alatt. Indult tovább. Később megint hallotta a levélzörgést és a gallyroppanást. Újra megállt és visszafordult.

— Ki az? — kérdezte félhangosan.

Semmi válasz.

Kínosan hosszú időnek tűnt, míg megkerülte a falut, s odaért a templomdombra. Már közel volt az Isten házához, amikor oldalt tekintve, jó kőhajításnyi távolságban meglátott egy meghajolva futó alakot, puskával a kezében. A félelem újra belevágott.

Íme, most már szememmel is látom, de ki lehet az?

Viszont ott volt már a templomajtónál. A kulcs ijesztően csikorgott a csendes éjszakában. Gyorsan magára zárta az ajtót. Az örökmécs lángja csillogott csupán a nagy sötétségben. Felment a sekrestye fölötti kis urasági ,,kápolnába", s leroskadt a felhalmozott szőnyegekre. A kimerültségtől hamarosan mély, kábult álomba esett, s csak az asszonyok pana-

szos tereferéje ébresztette fel, akik már vártak künn a templomnyitásra. Amikor meglátták, majdnem a nyakába estek.

— Jaj, a plébános urat is el akarták vinni!

Elmondta miséjét, utána az egyik jóindulatú párttag tanácsára és kíséretében gyalog átment a szomszédos faluba a mezőkön át, és ott ült autóbuszra, majd vonatra. Budapestre utazott rendfőnökéhez, és beszámolt neki az eseményekről. Sík Sándor, az akkori rendfőnök — volt egyetemi tanár, kiváló költő, cserkész, lelkivezető és író (testvére, Endre külügyminiszter lett a kommunista kormányban) — nyugodtan meghallgatta, utána csak ennyit mondott:

— Szép, hogy így birkózott velük, de nyugodtan elmehetett volna a gyűlésre.

A szavak hideg zuhanyként érték a fiatal papot, de egyben tudatára ébresztették, hogy ,,beilleszkedése" a rendszerbe ismét kudarcot vallott.

* * *

A békegyűlés célja a ,,hajlékonyabb" természetű papok tömörítése volt a párt mögött, hogy az Egyház erkölcsi támogatását is felhasználják az egyre jobban gyűrűződő felháborodás letompítására és további céljaik elérésére. A Mindszenty-perrel megfélemlített főpapok hajlandók voltak letenni az esküt az alkotmányra, s ugyanerre felszólították papjaikat is. Viszonzásul némileg enyhült az Egyház elleni hadjárat, s részben ennek is tudható be, hogy a fiatal pap is visszatérhetett munkahelyére. Büntetése csak egy később foganatosított áthelyezés lett egy eldugott kis göcseji faluba. De azelőtt még történt egy s más.

Tovább folytatta családlátogatásait, de valami szépen induló dolog eltört: a nép hite, bizakodása

meggyöngült, s a pap biztató szavai is üresen csengtek a rideg valóság légkörében: a félelem mint egy roppant őshüllő kezdte befonni a szíveket. Látogatásainak sem örültek már annyira. Valaki figyelmeztette is:

— Billege bácsihoz ne menjen, mert az nagy kommunista, papgyűlölő, templomba sose megy.

Persze a pap őt sem hagyta ki. A kedvezőtlen beha rangozás ellenére az öreg elég szívesen fogadta. Egyedül élt a ,,kis házban" a ,,nagy porta" közelében, ahol menye, egy eltűnt csendőr özvegye lakott szintén egyedül. Az asszony szintén különös figura volt: nő létére dohányzott, káromkodott, templomba nem járt, egész nap a mezőn dolgozott.

Az öregről kiderült, hogy ő ugyan 1919-es kommunista volt, de szintén elégedetlen az új urakkal.

— Ezek — mondta megvetően — nem igazi kommunisták. A bitangok magát is el akarták vinni.

— Honnét tudja? — kérdezte a pap meglepetve, mert az öreg nemigen érintkezett senkivel, magányosan élt, mint egy remete.

— Ott voltam én is a többivel puskásan, mikor az a két elvtárs nyaggatta. Láttam, amikor kijött a plébániáról, s mentem maga után, hogy ha kell, beledurrantsak abba, aki kezet akar emelni magára. Láttam azt is, amikor bement a templomba. Akkor azt mondtam magamban: Most már hazamehetsz, Jóska, mer' már jó helyen van.

— Maga volt hát az a puskás őrangyal, aki úgy rám ijesztett akkor éjszaka?

— Igen, én voltam — mondta kissé szégyenlősen az öreg. — Tudja — folytatta —, voltam én Oroszországban jó néhány évig mint hadifogoly az első világháború után. Mondhatom magának, az orosz nem rossz nép, de ez a Sztálin elrontotta őket.

Az öreg egyre bőbeszédűbb lett, elmondta kalandjait és élményeit. Még a Bajkál-tó körüli örményekhez is eljutott, ahol — mint hamiskásan megjegyezte — a vendéglátó gazda a feleségét is felajánlja vendégének, és sértés számba megy visszautasítani. Azt is elmondta, hogy bár templomba nem jár, de hisz Istenben, és megmutatta azt a feszületet, melyet ő maga faragott.

— Szép, de ennek nem a fiókban a helye — rótta meg tréfásan a pap —, hanem a falon, az ágya fölött. Adjon egy szöget meg kalapácsot, mindjárt fel is teszem. — Az öreg nem ellenkezett. Épp Úrangyalára harangoztak. — Most meg is áldom ezt a keresztet — mondta a pap —, s elimádkozzuk az Úrangyalát.

Letérdelt, az öreg követte a példát, s mondta, hiszen tudta kívülről, az Üdvözletet.

Józsi bácsi borral is kínálta vendégét.

— Nem noha! Tiszta ojtványos, az én szőlőmből való.

A noha direkttermőt jelent, s elég vadízű.

A bor még jobban megoldotta az öreg nyelvét.

— Volt-e a menyemnél, Katánál? — kérdezte. Választ sem várva kihúzott a fiókja mélyéből egy háborús bajonettet, élesre volt köszörülve, mint a borotva. — Ezzel fogom megölni azt a szajhát! — s elmondta szíve keservét.

Egyetlen fia csendőr volt, Nyugatra menekült. Közben Kata összeszűrte a levet egy másik férfival. A férj valahogy titokban hazajött, s az öreg szerint az asszony és a szeretője eltették láb alól, valahol elásták, s azt híresztelték, hogy az ávó elvitte és kivégezték.

Valószínű, hogy az öreg fantáziája színezte ki ennyire a dolgokat, de szavaiból kitűnt, hogy csak

alkalmas időt vár jogos vagy jogtalan bosszúja kielégítésére. A pap a lelkére beszélt:

— Még ha így történt volna is, érdemes-e ezért utolsó éveit börtönben tölteni? Hagyjuk csak Istenre a bosszúállást, ő majd megfizet kinek-kinek a cselekedetei szerint.

Az öreg — talán a bor hatására is — látszólag hajlott a jó szóra, de a biztonság kedvéért a pap elkérte tőle a bajonettet, nehogy kísértésbe jöjjön. Próbálta rábeszélni arra is, hogy jöjjön el néha a templomba, főleg pedig hogy gyónjon meg, akár mindjárt. Erre már nem volt hajlandó az öreg, de annyit megígért, hogy ha beteg lesz, vagy rosszul érzi magát, hívatni fogja lelkipásztorát. Kezet is adott rá, s jó barátságban váltak el.

* * *

Alig két hónap telt el, s megjött az áthelyező levél a püspökségtől. Pedig közben a pap, hogy ne legyen annyira egyedül, odaköltöztette a szüleit is, beteges édesapját s jó erőben lévő édesanyját, aki a házvezetőnői tisztet látta el. A falu népe mindkettőjüket nagyon megszerette. Lassan megnyugodtak az emberek, és ismét egymást érték a meghívások, főleg vasárnapokon. Így az áthelyezés úgy érte őket, mint a villámcsapás. Az utolsó prédikáción a pap a népdalt idézte:

— Itt hagyom a falutokat nemsokára, elmegyek én titőletek más határra. Csillagtalan, sötét éjjel jövök hozzátok búcsúzkodni, hogy a könnyem meg ne lássa soha senki.

Az egész templomot betöltötte főleg az asszonyok felcsukló zokogása, de még a bajuszokra is alágördült néhány könnycsepp, amikor a teherautó kigör-

dült a plébánia udvaráról. A fél falu ott állt, kendőt lobogtatva, virágokat dobálva a megrakodott teherautó felé, eszébe juttatva a papnak a napot, amikor egy bőrönddel érkezett oda két évvel azelőtt. Magával vitte kántorát is, ezt a fiatal, tizenhét éves, tehetséges falusi fiút, aki jól megtanult orgonálni, s kántortanfolyamon is részt vett. Mint értesült, új helyén nem volt kántor, itt viszont hagyott egy másikat, akit szintén ő tanított be.

Az új állomáshely Zalaegerszegtől délre, körülbelül húsz kilométerre egy göcseji falu volt. Három másik falu is tartozott hozzá. Vasút, villany még nem volt, egy autóbuszjárata volt naponta kétszer. Télen sárba, sötétségbe merült a falu. Temploma a Szent Keresztről volt elnevezve, és alapjaiban még a XIV. században épült. Ezek a falvak visszamentek még a Szent István-i időkre, amikor még csak minden tíz falunak volt egy temploma.

Mindszenty József alapította itt az úgynevezett kuráciákat — mint az előző hely is az ő alapítása volt —, s most már minden harmadik-negyedik falunak volt temploma és papja.

A jeget is itt nehéz volt megtörni. Az idegenből odahelyezett tanácselnök terrorizálta a falut. Ez volt az úgynevezett beszolgáltatások éve, amikor szinte az utolsó szem gabonát is felsöpörték a padlásról, s olyan terheket róttak a népre, hogy szinte összeroppant alattuk. Főleg a módosabb parasztokra járt rá a rúd.

A szegénység ránehezedett mind a papra, mind híveire. A párbért természetben alig voltak képesek fizetni papjuknak, sőt: a rendszer a fülükbe rágta, hogy nem kötelesek erre, bolondok, ha ,,ingyenéléshez" szoktatják a papot.

Személyenként évi egy forint volt a ,,lélekpénz".

A perselybe tíz-húsz filléresek voltak találhatók, s ritkán egy-egy forintos. Szerencsére a plébániának volt egy nagy kertje, ahol sok minden megtermett, és a buzgóbb hívek mindig hoztak valamit a plébániára, ha mise, keresztelés vagy temetés ügyében ott jártak. Édesanyja mint gazdasszony nem várt fizetést. Édesapja lett a sekrestyés, s ő már kapott harminc forintot havonta az egyházközségtől. (Egy kiló hús ára volt az akkoriban.) A kis kántor jóformán csak a kosztjáért zenélt és énekelt, s gyakran járt haza a falujába jóllakni. A karácsonyi ünnepek után visszatérve nagy újságot hozott:

— Meghalt a Billege bácsi!

— Csak nem? — hökkent meg a pap. — És meggyónt-e?

— Igen, az új pap volt nála. De baj is van.

— Micsoda?

— Visszajár a lelke! Kata ángyom — rokona volt az asszony a kis kántornak — a temetés utáni este ült a konyhában, amikor valaki nagyot vágott öklével az ajtóra. Kata ángyom, mint tetszik tudni, nem félős természetű, kiugrott és körülnézett, de senkit se látott. „Valaki ingerkedik velem — gondolta —, de majd én ellátom a baját." Másnap ugyanabban az időben megismétlődött a különös ökölcsapás az ajtón. Kata sem volt rest, újból kiugrott a konyhából, de megint nem látott senkit, pedig körüljárta a szénaboglyát is az udvaron, hátha oda bújt el a riogató gézengúz. Most már egy kis félelmet is érzett, és odahívott magához estére a szomszédból néhány férfit, hogy segítsenek elkapni az ismeretlen ijesztgetőt. Bekészítették a vasvillát, egyikük pedig a pajtában bújt meg. Este tíz óra tájban megismétlődött a különös, ökölcsapáshoz hasonló zaj, de hiába ugrottak ketten is mindjárt az ajtó mellől, senkit sem lát-

tak. Így nem tudom, aztán mi lett — folytatta kis kántorom —, mert vissza kellett jönnöm, ahogy ígértem, de Kata néném küldött pénzt a plébános úrnak, hogy mondjon misét a Billege bácsi lelkéért.

A misét a pap elmondta, s amikor húsvétra ismét hazament a kántor, visszatérése után megkérdezte őt tréfálkozva:

— Visszajár-e még a Jóska bácsi szelleme?

— Nem — felelte. — Elcsendesedett a dolog.

Sajnos a fiatal pap édesapja hamarosan meghalt. A gazdasági nyomás egyre jobban ránehezedett a falura, a kolhozok árnyéka is ráborult: már alaposan megvertek néhány gazdát, ha vonakodtak aláírni, köztük a szomszédját is, aki majdnem öngyilkos lett szégyenében és tehetetlenségében. Szerencsére a fia észrevette, és még idejében levágta.

Egy másik különös öngyilkossági kísérlet is előfordult a szomszédos faluban, mely szintén a plébániához tartozott. Egy idős asszonyt látott ott el a szentségekkel; egyetlen leányunokája vette rá, hogy meggyónjon, mert mint az orvos megmondta a családnak, a beteg gyomorrákos, nincs remény. Másnap reggel azonban újra eljött a leányka, és sírva kérte a papot, jöjjön el újra, és gyóntassa meg a nagymamát.

— Miért?

— Amikor a plébános úr elment, fölkelt az ágyból, fölment a padlásra, és felakasztotta magát

Szerencsére a vejének feltűnt, hogy minek megy a mama a padlásra, és még idejében levágta a kötélről. A pap tehát újra elment, de az öregasszony, mint a rossz gyerek, akit tetten értek, visszautasított mindent. A családtagokkal való beszélgetésből kitűnt, hogy az öreg mama egyetlen leánya — ami-

kor még az unokája kisbaba volt — egy nyári délután fölmászott a cseresznyefára, de letört alatta az ág, és oly szerencsétlenül esett le, hogy eltört a hátgerince, s hamarosan meghalt. A veje újra nősült, de az unokát főleg a mama nevelte. A ,,jó" Istenre azonban nagyon megharagudott, mert ezután többé nem ment templomba, s a szentségeket is csak kisunokája kedvéért vette föl. A méltatlan szentáldozásnak aztán, úgy látszik, ez lett a gyümölcse: öngyilkossági kísérlet és megátalkodás.

A pap elővette minden rábeszélő képességét, s arra akarta rávenni, hogy legalább csókolja meg a feléje nyújtott feszületet. Minden ilyen kísérlete kudarcot vallott: valósággal ellökte magától a keresztet.

A pap nem adta fel a küzdelmet, beszélt Isten végtelen irgalmáról, leányáról, aki olyan tragikusan halt meg, de bizonyára a jó Istennél van, és nyilván szeretné őt viszontlátni. Mindhiába. Az asszony nem volt hajlandó együtt imádkozni vele, vagy megcsókolni legalább a feszületet. Egyik ilyen kísérlete után ezt a furcsa kérdést tette fel:

— Maga nem fél ettől a sok kígyótól, ami itt tekereg az ágyamon?

Már vizionál — gondolta a pap —, már nincs sok ideje.

Berendelte az asszonyokat, és elkezdte velük imádkozni a rózsafüzért. Minden tized után odanyújtotta a feszületet, de a beteg egyre dühösebben lökte el magától. A pap úgy érezte, alulmarad ezért a lélekért való küzdelemben. Már felkelt, hogy hazaindul, amikor megszólalt a falu kis haranglábján — temploma nem volt — az angelus.

S akkor megtörtént a csoda. Még elimádkozták fennhagon együtt az Úrangyalát és a megholtakért

való imát, majd a pap ismét odanyújtotta a feszületet az asszonynak, aki elfogadta és megcsókolta.

Fellángolt a remény a papban. Kiküldte a családtagokat, és hozzáfogott a betegek szentségeinek kiszolgáltatásához. Az asszony engedelmesen mondta az imákat, s a kebléhez szorította a feszületet. Mikor vissza akarta venni tőle, nem adta. Ráhagyta tehát, és nagy lelki örömmel tért vissza a plébániára. Másnap reggel az unoka ismét jött.

— Meghalt a nagymama; és tudja, plébános úr, a keresztet nem engedte ki a kezéből, mi sem tudtuk tőle elvenni, mert azt mondogatta: „Csak ezt ne, csak ezt ne!"

A pap elgondolkozott Isten kegyelmén és a Boldogságos Szűz Mária közbenjáró erején, valamint a kereszt hatalmán. (A plébániatemplomot a Szent Kereszt tiszteletére szentelték.)

Sok tragikus, ugyanakkor sok felemelő epizód tolul most emlékezetébe, visszatekintve arra a hét évre, amikor is szinte kézzel foghatóan tapasztalhatta, hogy ha az Egyházat gúzsba is kötötte egy ateista rendszer, a lelket nem tudták egészen bilincsbe verni, és Isten Lelke szabadon működött, ahól jóakaratra talált.

Így érkezett el az 1956. esztendőben október 23-a, Kapisztrán Szent János ünnepe. Ő volt a lelke, a *spiritus motor* Hunyadi János, a törökverő hadvezér seregében. A nándorfehérvári győzelem — éppen ötszáz évvel azelőtt — 1456-ban megállította a pogány török előretörését. Európa örömmámorban úszott, a pápa elrendelte emlékére a déli harangszót. (A magyarság hetven évet kapott a felkészülésre, hogy ne következzék be Mohács 1526-ban.)

1956. október 23-án a szép őszi napba gyújtóbombaként robbant be a hír: Budapesten kitört

a forradalom. S aztán peregtek az események: ég a Nemzeti Múzeum, a rádió épületét elfoglalták a szabadságharcosok, Gerő lemondott, Nagy Imre az új miniszterelnök. A falu lázban égett. Csoportok gyülekeztek nemzetiszínű zászlóval, amelyből kivágták a vörös csillagos címert, s ütemesen szavalták:

— A magyarok Istenére esküszünk, rabok tovább nem leszünk! Éljen a magyar haza, az orosz menjen haza!

A falu nagyrésze az nagylengyeli és gellénházai olajkutaknál dolgozott, ezek a munkások vitték a szót, s így mindenki feléledt, bízni kezdett: ez a nép, a munkások forradalmat. Asszonyok, serdülő fiúk kiáltozták:

— Fegyvert, fegyvert a kezünkbe!

Mindenki kész volt harcolni: az évek óta elfojtott keserűség mint a láva tört ki a lelkekből. A kevés párttag, köztük a párttitkár voltak a kiáltozásban a leghangosabbak. A gyűlölt tanácselnök családostul elmenekült, a titkárnő pedig, egy alföldi leány, aki falubeli legényhez ment feleségül, közömbösen nézte, hogyan rohanják meg az irattárat, szétszórva mindent, kutatva a káderlapok között, ahonnét kiderült, hogy a tanító sajnos a besúgók közé tartozott. Ő ugyan sápadozva tagadta, és egyelőre nem lett bántódása. Nem is bántottak senkit, hiszen tudták, hogy az a néhány falubeli párttag inkább kényszerből, mint meggyőződésből tolta a párt szekerét.

A falu is megválasztotta a munkástanácsot, elnöke egy derék, okos asztalosmester lett. Mindenki a rádió mellett ült, mely most már a szabad Magyarország rádiója volt. A félelem és az aggodalom azonban még ott bujkált a lelkek mélyén: mit fog-

nak tenni az oroszok, kimennek-e, tényleg kap-e az ország támogatást a Nyugattól, az ENSZ-től?

A pap imádkozott, és figyelte az eseményeket. Érezte, tudta, hogy csak általános fölkelés mentheti meg a helyzetet: ha a nyugati részek lakossága fegyvert kér a katonaságtól, s velük együtt megindul Budapest felmentésére, melyet az orosz tankok már kezdtek gyűrűbe zárni. Beszélt is tervéről az új vezetőknek, akik igazat is adtak neki, de cselekvésre nem látszott mód. A fiatal pap nem érezte magát elég erősnek és bátornak, hogy ilyen megmozdulás élére álljon.

A munkások a faluból mind a zalaegerszegi gyűlésekre tódultak a munkásautóbuszokon, s a város népével együtt tüntetve követelték az oroszok kivonulását, Magyarország semlegességét.

A többit mindenki tudja. A nyugati segítség elmaradt, a magyarságot magára hagyták. A láng — bár még sokáig izzott — kihunyt. Az elmenekült fejesek a szovjet tankok árnyékában visszatértek, s kezdték újjászervezni hatalmukat, bár a munkásság a sztrájk fegyverével még sokáig ellenállt. Az újjászervezett kommunista párt a hangzatos Magyar Szocialista Munkáspárt nevet kapta, melynek kezdőbetűiből az olajmunkások mindjárt regisztrálták is a helyzetet: *M*egint *Sz*..-ban *M*aradtunk, *P*ajtás!

Megindult a bosszúálló hadjárat is. A munkástanács elnökét és tagjait összefogdosták, megverték, majd börtönbe zárták. A falu elnöke még elég jól járt, csak másfél évet kapott. A pap is várta a megtorlást lelkesítő beszédeiért, a tüntetésben való részvételéért. Ahogy az orosz tankok végigvonultak a főutcán a plébánia előtt, rajtuk hason fekve egy-egy orosz katona, lövésre készen a géppuská-

jával, vagy ha egy dzsip megállt a plébánia előtt, végigfutott hátán a hideg:

Értem jönnek!

De talán édesanyja imái, a kilenced Szent Júdás Tádéhoz, amit együtt végeztek, megint megmentették.

Az újjáalakított pártba heten léptek be, főleg azok, akik féltek a megtorlástól. Elnökük a plébánia egyik derék híve lett, aki együtt tüntetett a pappal, s most, hogy bőrét mentse, belépett az MSZMP-be. Amikor megkezdődtek a felelősségre vonások, őt kérdezték meg:

— Mit csinált a pap az ellenforradalom alatt?

Válasza ez volt:

— Semmit, nyugtatta a népet.

A pap azonban tudta, hogy csak időt nyert. Majd ha a besúgók megbátorodnak, őróla is megmondják az igazat. Ezért áthelyezését kérte az esztergomi egyházmegyébe. Mindszenty bíboros megkezdte másfél évtizedes házi fogságát a budapesti amerikai követségen, bár személyének varázsa továbbra is elevenen élt, különösen ezen a vidéken, melynek apostola volt. Mint zalaegerszei apátplébános, aztán mint veszprémi püspök, végül pedig mint esztergomi érsek fáradhatatlanul látogatta híveit, sok lelkészséget, úgynevezett kuráciákat alapított, s szigorúan ügyelt papjai munkájára, példás életére. A zalaegerszegi Mária-napon — 1948-ban — a templom előtti főtéren legalább negyvenezer ember szorongott s énekelte:

— Dombos Zala zengő dala feléd száll ma, Boldogasszony, édes...

Bár hangszórók felállítását a hatóságok nem engedélyezték, zengő hangja betöltötte a házakkal körülvett teret:

— Sokféle köszöntés volt már ebben az országban. Köszöntek úgy, hogy ,,Szebb jövőt!" De sajnos nem jött szebb jövő. Köszöntek úgy, hogy ,,Kitartás!" De nem volt kitartás. Most úgy köszönnek, hogy ,,Szabadság!" De van-e szabadság? Egy köszöntés van, ami mindig volt és mindig megmarad: Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

S a tömeg egy emberként felelte rá:

— Mindörökké, ámen!

Családlátogatásai során a fiatal pap ahol csak öreg, tehetetlen beteget talált, majd mindegyik megkérdezte tőle:

— Aztán mondja már, plébános úr, mi van Mindszentyvel? — S hozzátették: — Fájin ember volt!

Most tehát odakerült az egyházmegyéjébe annak a főpapnak, akit kezdettől fogva csodált, s akiért annak idején kisdiákjait imádkoztatta. Dr. Schwartz-Eggenhoffer Arthur, az érseki helynök, aki az esztergomi egyházmegyét igazgatta, egy kis eldugott faluba küldötte, Szécsény és ,,Sálgótárjaaan" között a cseh határ közelében. A helység papja nyugatra menekült. Plébánia nem volt, egy özvegyasszony engedte át egy szobáját paplaknak. Itt húzódott meg a pap édesanyjával, csomagolópapírból készült spanyolfallal választva ketté a téglás padlójú, nedves kis szobát. Mikor a faluba érve az autóbuszról leszállt — édesanyja később érkezett —, női szájból hangzó vaskos káromkodás fogadta. Meg is jegyezte:

— Így fogadják az új papjukat?

A vallásellenes rendszer keserű gyümölcsei már érlelődtek: alkoholizmus, mocskos beszéd, abortusz, templomkerülés — erre nézve teljes szabadságot adott az ateista rendszer. Az új, ingyenes abortusztörvény volt az oroszok bosszúja: azoknak a száma, akiket a szovjet tankok gázoltak le, vagy akiket ki-

végeztek, Szibériába hurcoltak, elenyészően kevés volt, ha összehasonlítjuk azok számával, akiket a magyar anyák öltek meg ezután elkeseredésükben a szegénység, lakáshiány miatt, és meggyengült hitük egyenes következményeként.

Pap voltam Kádár alatt

Honnét kaphatta az indítást Csermanek János, egy szegény fiumei mosónő törvénytelen fia a Kádár név felvételére? Ő tudná csak megmondani. A név hordókészítőt jelent, s a kád szóval függ össze, de jól összecseng a káder szóval is, mert a jó káder fontos a kommunista karrierhez.

Mint közismert, a piszkos és véres munka után — a szabadságharcosok kivégzése, Nagy Imre és társai elárulása és meggyilkoltatása, az abortusztörvény bevezetése — egyetlen „érdeme", hogy legalább több ennivalót adott a magyar barakk lakóinak a kommunista lágerben. Valószínűleg megmagyarázta moszkvai urainak és parancsolóinak, hogy ha a magyar éhes, az anyjának is képes nekimenni. Ez ugyan nem igaz, mert a magyar egyike a leginkább anyatisztelő népeknek, de úgy látszik, a szovjet vezetők elfogadták ezt az érvelést, és megengedtek némi lazítást.

A papok számára ez annyit jelentett, hogy lassan elhagyhatták a börtönöket és internálótáborokat, de tevékenységüket továbbra is szigorúan ellenőrizte az Állami Egyházügyi Hivatal. Megtaláltak az erre alkalmas személyt egy Miklós Imre nevű volt ávósban, aki évtizedekre rossz szelleme lett a magyar egyházaknak. Ez a személy mint igazi

advocatus diaboli, a sátán ügyvédje tartotta gúzsbakötve mind a katolikus, mind a protestáns egyházakat egészen a legutóbbi időkig, s csak 1989 tavaszán buktatták ki a hatalomból (természetesen „érdemeinek elismerése mellett").

A Nógrád megyei falu neve, ahová a forradalom és a szabadságharc után a pap került, Piliny volt. Lakói, „a jó palócok", állítólag még a török uralom idejéből maradt elmagyarosodott törökök voltak. Templomuk egy dombtetőn állt, plébániájuk nem volt. A közeli Endrefalváról járt ki a plébános misézni, míg papot nem kaptak.

Az új pap első gondja volt tehát a paplak felépítése, közel a templomdombhoz. A telek megvolt, s az előző pap némi anyagot is gyűjtött, de nem volt építési engedély. Az új pap sejtette, miért. Az egyik képviselőtestületi taggal motorkerékpárra ült, s elmentek a járási székhelyre az építésügyi felelőshöz. A pap beküldte emberét egy borítékkal — abban háromszáz forinttal —, s így kérte az engedély kiadását. Nem telt bele tíz perc sem, már jött is vissza, kezében lobogtatva az engedélyt.

A hívek közmunkája néhány hónap alatt tető alá hozta az épületet — csak a kőművest kellett fizetni —, de a befejezéshez nem volt pénz.

A kolhozosítás itt is előrevetette árnyékát: a nép spórolni kezdett, készülve a rossz napokra. Szerencsére a salgótarjáni egyházi előadó jóindulatúbb ember volt — vagy tanult 1956-ból —, és nem gátolta működésébe a papot, bár amikor megtudta, hogy az iskolásgyerekeknek színes diafilmeket vetít a templomban — az iskolai hitoktatás már régebben megszűnt —, eljött, és barátságosan megkérte, hogy ne tegye. Így a templomi hitoktatás ott is csak az előadásra korlátozódott, de a gyerekek szí-

vesen mászták meg a meredek templomdombot. Elsőáldozásra megkapta mind a gyermekeket, és a templomi hitoktatáson is szép számmal vettek részt.

Még a szabadságharc utórezgéseként egy új családdal szaporodott a falu és a hívek száma. A férfi nagybetegen érkezett az anyai házba, és hamarosan hívatott. Mint kiderült, magas beosztásban volt a pártnál azelőtt. Kiemelt bányászkáderként komoly pozícióba jutott a közellátás terén még Rákosiék alatt. Autó és két titkárnő állott rendelkezésére: az ország cukorellátása és -elosztása terén tevékenykedett. A siker elbódította, bevette az új ideológiát, s amikor falujába néha hazatért, teli szájjal ismételgette a betanult frázisokat falubelijei, régebbi bányásztársai között. Édesanyját is megbotránkoztatta, levétetve vele a szentképeket a falról. Isten ujja azonban megérintette. Mint ő maga töredelmesen elmondta, tachycardiát kapott, ami abban áll, hogy egy-egy kisebb szívroham alkalmával a szívverés kétszázra is felgyorsul, s a beteg elszenvedi a halálküzdelem minden kínját. Ráadásul a lába is megbénult, úgyhogy képtelen volt járni. Elkeseredésében háromszor is öngyilkosságot kísérelt meg, pedig a párt iparkodott mindent megtenni gyógyulása érdekében: a legjobb kórházakban a legjobb orvosok kezelték, de hiába. Így először annyi gyógyszert vett be, hogy az orvosa szerint egy bikát is megölhetett volna, de észrevették, gyomormosást végeztek rajta, és megmentették. Másodszor az ereit vágta fel. Harmadszor kötőtűvel próbálta magát szíven szúrni, de amikor a szívburkot elérte, olyan fájdalmat érzett, hogy elájult. A forradalom alatt az orosz nagykövetség közelében lakott feleségével és három leányával egy szép lakásban, ott szorong-

ták végig a szabadságharc napjait. Egy alkalommal — mint mondotta — az ablak mellé vitette magát, és kint az utcán egy papot látott, amint véres karingben, a falhoz lapulva ment beteghez vagy haldoklóhoz. Ekkor érintette meg a kegyelem. Felségével együtt megfogadta, hogy ha megmenekülnek, hazajönnek a falujába, az anyai házba. A harcok végezte után beváltották fogadalmukat, és mint mondotta, vissza akartak térni Istenhez. Legkisebb leánya, aki akkor tizenegyedik évében járt, még meg sem volt keresztelve, a másik kettő vallás nélküli nevelést kapott. Kérte a papot, hogy foglalkozzék velük, bár a legnagyobb már férjnél volt, és Budapesten lakott.

Akkoriban nagy újság volt még a magnószalag. Magnólevelet diktált, és elküldette a pappal asszony lányához, hogy ő is térjen vissza Istenhez. A beszélgetések során kiderült, hogy jólelkű ember, és csupán a rendszer áldozata. Szomjas lélekkel szívta a pap tanításait a látogatások során, és kért valami szentképet jóvátételül korábbi bűne miatt, amikor levétette a szentképeket házukban. Az a szép kép került éppen a pap kezébe, melyen Jézus viszi a keresztet, és mögötte egy lélek szintén kereszt alatt roskadozik, de Jézus visszanéz rá, s egyik kezét feléje nyújtva felsegíti. Odatétette az ágya fölé, hogy mindig láthassa.

A pap próbált külföldről is gyógyszert szerezni számára, de a rohamok egyre sokasodtak. Egy alkalommal megvallotta, hogy egy álmatlan éjszakán ismét megkísértette a gondolat: ez így nem mehet tovább, végeznie kell magával. Ezen töprengve tekintete ráesett a falon függő képre, melyen megcsillant egy utcai lámpa fénye, s ekkor egy hangot hallott. Esdekelve nézett a papra, hogy elhiszi-e?

A hang ezt mondta: „Kövess engem!" A pap megnyugtatta, hogy elhiszi, s kérte, ajánlja fel szenvedéseit gyermekeiért, akiknek vallásos nevelését elhanyagolta, főleg a legidősebbikért, aki nem reagált kérésére, s el se jött meglátogatni. Megígérte, de kérte a papot, hogy ne az ő gyógyulásáért imádkozzék, hanem azért, hogy a jó Isten elégelje meg szenvedéseit.

Egy hét múlva a pap váratlanul újra betoppant. Nagyon rosszul volt, szinte a szeme fehérje is kifordult fájdalmában. Felesége az ölében tartotta a fejét, és simogatta. A pap leült mellé, és biztatta:

— Bátorság, Berci, a kikötő talán már közel van.

A beteg a papra nézett, s határozott, erős hangon ezeket a meglepő szavakat mondotta:

— Nem vonakodom a szenvedéstől!

Gyönyörű szavak egy lélektől, aki már háromszor kísérelt meg öngyilkosságot.

Úgy látszott, hogy elszunnyadt, így a páp távozott. Alig ért azonban haza, megszólalt a lélekharang, ahogy az faluhelyen szokásos.

Ki halt meg? Csak nem Berci? A harangozó a beteg ember szomszédjában lakott.

De már jött is szaladva az egyik kislánya.

— Apu meghalt. Ahogy el tetszett jönni, anyu észrevette, hogy már nem lélegzik.

A ravatalon szenvedésektől elgyötört arca kisimult, és oly boldog, győzedelmes mosoly ült arcán, hogy a pap nem tudta könnyek nélkül nézni. Az irgalmas Isten mintha csak ezt a vallomást várta volna tőle: „Nem vonakodom a szenvedéstől!", s ez a szándék elég volt neki, hogy megszabadítsa földi szenvedéseitől, és magához fogadja.

A történetnek volt még egy némileg kellemetlen folytatása. Nagyobbik leánya átadta a pártnak a kül-

dött térítő szándékú magnólevelet, s a megyei lapban rögtön cikk jelent meg a pap ellen, azzal vádolva őt, hogy a gyóntatószékben elhelyezett magnókészülékkel hallgatja le s rögzíti a hívek gyónását. (Ez is jó példája annak, hogy miként tudják elferdíteni a maguk szája íze szerint a tényeket.) A már említett salgótarjáni egyházügyi referensben volt annyi jóindulat, hogy csupán a magnószalag beszolgáltatását kérte.

A támadásokat követően a pap tanácsosnak látta áthelyezését kérni, s ott hagyva az újonnan felépített plébániát, visszatért segédlelkésznek szülővárosába, Sárospatakra. Ez a Bodrog parti Athén híres volt református kollégiumáról, ahol a pap is kezdte gimnáziumi tanulmányait. A Rákóczi-vár, a hétszáz éves gótikus katolikus templom, a hely, ahol Szent Erzsébet is élt, valóban nagyon közel állt a szívéhez. Újabban kiásták a templom közelében annak a keresztelőkápolnának az alapjait, ahol Szent Erzsébetet valószínűleg megkeresztelték. Szent Istvánon kívül tudvalevően Szent Erzsébet az egyetlen világszerte ismert és tisztelt magyar szent, a krisztusi szociális szeretet hőse. Szép szobra áll most a kápolna romjai mellett, azt a pillanatot ábrázolva, amikor férje, Türingiai Lajos lóhátra segíti.

1961—62 a legvadabb kolhozosítás esztendeje volt. A pap szószéken is készült kifakadni az atrocitások ellen, melyek fülébe jutottak, de a plébánosa lebeszélte azzal, hogy neki is árthat, és saját magát is elveszítheti. Szólhatott a püspöknek is, mert hamarosan Szerencsre helyezték második káplánnak. Ez már sértette az önérzetét, és Schwartz-Eggenhoffer Arthur apostoli helynökhöz fordult, aki először egy beteg plébános helyettesítésére küld-

te Péliföldszentkeresztre, majd látva, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal részéről nem történik semmi, kinevezte a Dorog melletti Leányvár plébánoshelyettesének, ajánlva egyben a békepapok közé való belépést.

A község képviselője Beresztóczy Miklós kanonok, a parlament alelnöke volt, aki többször meglátogatta a papot, és az ő tanácsát követve adta fel a pap addigi ellenállását, s ment el egy gyűlésre. A részvételi lap aláírása már elegendő volt arra, hogy tagként kezeljék, s ez a körülmény megóvta minden háborgatástól. A tanácselnök, egy Erdélyből menekült székely, szintén jóindulatot mutatott.

A pap édesanyja látta el a házvezetői tisztet, és segített látogatni a családokat. A hívek nagyon megszerették. Aránylag kényelmes, nyugodt élet lehetősége nyílott meg számára. A hívek sajnos nem sok munkát adtak. A 320 családból már csak körülbelül 10—12 család járt rendszeresen a szentmisékre. A vasárnapi perselypénz két szentmise után 80—100 forint volt (3 dollár az akkori árfolyam szerint). Itt is volt azonban nagy kert, ahol sok minden megtermett. A pap Amerikába disszidált testvére segítette édesanyjukat, így kosztra telt, de a tüzelő már gondot okozott, s ruházkodásra nemigen volt mód. A külföldi segélycsomagok sokat segítettek. Medveczky atya Amerikából élelmiszer- és ruhacsomagokkal, egy hollandus család értékes ruhákkal segítette nemcsak a papot, de híveit is.

A község eredetileg sváb lakosságú volt, de nagyobb részüket kitelepítették, s a Fölvidékről kidobott magyarokkal és alföldi szegény zsellérnéppel töltötték fel a lakosságot. Ilyen vegyes összetételű néppel nehéz volt közös programot kidolgozni. Főleg a sváb őslakosok és néhány fölvidéki család ragasz-

kodott a templomhoz. A hitoktatást a minimálisra zsugorították, a 200 tanulóból 10—12-nél többen nem jártak hittanra. Az egyik bányász, aki először beíratta ugyan a kislányát, de később mégis kivette, a pap szemrehányására megmondta, hogy elhelyezték abból az aknából, ahol jól keresett. Mikor panaszt emelt, főnöke bizalmasan megsúgta:

— Nem kellett volna a gyerekedet hittanra beíratni.

Ilyen körülmények között került sor a pap első nyugati útjára 1964-ben Bécsbe és Zell am Seebe, ahol egy kitelepített hívő lakott. Bécsben találkozott egyik rendtársával, aki vezető szerepet töltött be az amerikai piarista provinciában, s ő azonnal meghívta: csatlakozzék hozzájuk, mert nagy szükségük van tanárokra. Amerikában a hatvanas években volt a katolikus iskolák virágkora.

Ekkor még ellenállt a kísértésnek, de egy év múlva édesanyja beleegyezésével ismét kért a magyar hatóságoktól útlevelet, azzal a szándékkal, hogy Nyugaton marad.

A tatabányai járási tanácstól meglátogatta a papot két tisztviselő, s addig-addig faggatták szándékairól, míg bevallotta kintmaradási szándékát. Nem lepődtek meg, sőt: ajánlatot tettek, hogy kérjen kivándorló útlevelet.

— Lehetséges az is? — kérdezte.

— Igen, de tudja: valamiért valamit... Jövő héten találkozunk a pesti Fészek cukrászdában.

Ki tudja, miért, annyira bíztak a papban, hogy odaadták neki útlevelét, benne a kiutazási engedéllyel.

Joggal gyanakodva, hogy az a „valami" esetleg információk szerzése és velük való közlése leend, a pap nem jelent meg a találkán, hanem a legszük-

ségesebbeket becsomagolva, a plébániát egy ,,ideiglenesen" helyettesítő paptestvérnek átadva, édesanyjától búcsút véve, 1965. március 15-én felült a Bécsbe induló vonatra (később reflektálva csak a dátum jelentőségére). Tartott tőle, hogy a határnál leszedik a vonatról az ellenőrök — ,,embereinek" csak egy telefonjukba került volna —, de nem volt semmi fennakadás: közel kilenc évvel az 1956-os szabadságharc után elhagyta hazáját, abban a reményben, hogy öt-hat év múlva szabadabb hazába térhet vissza nagyobb nyelvtudással, világismerettel, s szolgálhatja népét mint pap és tanár. Naiv elképzelése hamarosan szétfoszlott, amikor jobban megismerve az amerikai politika irányelveit, belátta, hogy ez csupán vágyálom.

Rómában történt hivatalos disszidálása. Az olasz hatóságoknak beadta magyar útlevelét, s rögtön kapott tőlük egy ideiglenes útlevelet az Egyesült Államokba. Három hónapot kellett még várnia az amerikai vízumra — mint papi személy kivételezett kvótába tartozott —, s mint olasz kivándorló, az Alitalia gépén 1965. szeptember 2-án érkezett a New York-i Kennedy repülőtérre. Ott várta a már előbb említett piarista elöljáró, Senye István, s vitte magával a mintegy két órányi autóútra lévő devoni piarista rendházba.

Mikor magyar útlevele lejárt, a hazai hatóságok perbe fogták, és hazatérés megtagadása címén távollétében félévi börtönre ítélte. Ezért tizennégy évig nem is látogatott haza, csupán 1979-ben először, édesanyja sírjához. Igaz, az édesanya két alkalommal is járt fiánál, lebeszélve őt az amnesztia kéréséről és a hazatérésről.

Hat év után, 1971-ben vette fel az amerikai állampolgárságot, és azóta szívügyének tekinti az ame-

rikai magyarok közötti lelkipásztorkodást, amint azt buffalói találkozásuk alkalmával Mindszenty bíborosnak megígérte.

Budapest ostroma, ahogy én láttam

Mindenki, akit abban az apokaliptikus időben Budapesthez kötött a sorsa, másképpen látta és érzékelte az eseményeket, de vannak bizonyos történelmi tények, bár ezek kiértékelése is változó, aszerint, ahogy az egyént egzisztenciájában érintették. Az is érdekes lélektani körülmény, hogy egyes események elmosódnak, mások valósággal belevésődnek emlékezetünkbe.

Mint ötödéves szeminaristát ért el a háború vége felé a felgyorsult események szele majd vihara, a magyar kegyes tanítórend, a piaristák budapesti központi székházában. Ez az épület Budapest szívében állott, az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél, a Belvárositemplom mögött, a Gellértheggyel szemközt. Az ablakokból gyönyörű kilátás tárult a szemünk elé, fenn az ötödik emeletről, ahol körülbelül hetven szeminarista lakott.

A kettős épületet alagútszerű aluljáró választotta el, összekötve az Eskü teret a Váci utcával. Az iskola, a híres budapesti piarista gimnázium bejárata a Pilvax közről nyílott, mely szintén az Eskü teret és a Váci utcát kötötte össze. Ott volt a híres Pilvax kávéház, ahol Petőfi először szavalta el ba-

rátai jelenlétében a Nemzeti dalt, és hol állhatott volna méltóbb helyen Petőfi szobra, mint ettől egy hajításnyira a Duna-parton, egyvonalban a térrel és a kávéházzal. Erzsébet királyné szobra ott ,,ült" a Belvárosi-templom és az Eskü tér 2. számú ház között a szépen parkosított téren.

Nem gondoltuk, hogy ez a szép ház is belekerül az események sodrába. Október 15-én ott hallgattuk végig Horthy Miklós kormányzó bejelentését: Németország a háborút elvesztette, és Magyarország béketárgyalásokat kezdett a Szovjetunióval.

Lövöldözés, kézigránátok robbanásának hangja hatolt be az épületbe. Az ablak mögé bújva figyeltük a park bokrai között lapuló, kúszó német katonák ostromát az Eskü tér 2. számú ház felé. Csak később tudtuk meg, miért: ide menekült ifjabb Horthy Miklós, aki a szövetségesekkel való tárgyalásokkal volt megbízva.

Horthy kormányzó felszólítását a német hadseregparancsnokság felé, hogy tudniillik vonják ki csapataikat Magyarországról, mindjárt rendkívül naivnak találtuk, es az események ezt igazolták. Attól tartottunk, hogy a nyilasok hatalomátvétele csak elnyújtja a tragikus összeomlást, sőt: elmérgesíti azt. Persze voltak köztünk is, akik még bíztak a csodafegyverben s a német győzelemben.

A szovjet hadsereg dél felől való gyors előnyomulása — ,,hála" a románok árulásának —, elöljáróink körében is pánikot keltett. Emlékezetes maradt mindnyájunk számára az a kora novemberi este, amikor összehívtak bennünket a nagyterembe, s Zimányi Gyula, az akkori rendfőnök vázolta a helyzetet: az oroszok elérték Budapest déli külvárosait, a főváros eleste küszöbön áll, nem vállalhatják értünk a felelősséget, főként ha igazak azok a ször-

nyűségek, amelyekről a menekülők beszámolnak: rablás, fosztogatás, gyilkolás, nők megerőszakolása, papok megölése... Hármas választás elé állítottak bennünket: 1. aki akar és tud, hazamehet a szüleihez; 2. beállhat a Nemzetközi Vöröskereszt szolgálatába, de ez esetben számolnia kell azzal, hogy Nyugatra sodródik; 3. a budai Új Szent János Kórház vagy a pesti Rókus Kórház szolgálatába állni ápolóként vagy munkásként.

Kettesével laktunk mint szeminaristák. Szobatársammal — egyben sátoraljaújhelyi iskolatársammal —, Fehér Lacival a Vöröskeresztet választottuk. Lehet, hogy előérzet volt — vagy bizonyos fokú gyávaság —, de egy álmatlan éjszaka után változtattam elhatározásomon, és bejelentettem: inkább kórházi szolgálatba lépek. Szobatársam elég hevesen reagált „hűtlenségemre":

— Az oroszok majd besoroznak ágyútölteléknek, s lehet, hogy a fronton találkozunk, de nem bánom, én akkor keresztüllőlek! — mondta félig tréfásan, félig mérgelődve.

Haza is mehettem volna Sátoraljaújhelyre a szüleimhez, mert különös módon a budapest—miskolc—sátoraljaújhelyi vasútvonal még a mi kezünkön volt, de a hírek szerint a vonatokra is lőttek az oroszok, így a budai Szent János Kórházban jelentkeztem. A nyilas parancsnok szívesen fogadott bennünket, és mind a kilencünket elhelyezte a kórháznál. Engem először az irodába tett, majd később ápolóként a tífuszosok osztályára, saját kérelmemre, mert untam az akták intézését.

Mint tudvalévő, Budapest ostroma nagyon is elhúzódott, Hitler parancsára, hogy tudniillik a várost mindenáron tartani kell. Éreztük, hogy ismét az előretolt bástya szerepét kell játszanunk a Nyugat,

ez esetben Bécs és a németek védelmében, s egyben büntetésként kiugrási kísérletünkért. Gyönyörű fővárosunk másfél hónapra a frontvonalba került.

A szovjet hadsereg gyűrűje karácsony másnapján zárult be Budapest körül, s a kórház, lévén mármár a külvárosban, szintén ezen a napon került az oroszok kezébe. Pedig még délelőtt Zimányi Gyula, a rendfőnök, ki tudott villamosozni hozzánk, hogy a rendi szabályok szerint megújíttassa velünk az ünnepélyes fogadalmat. A nővérek — vincés apcák — magánkápolnájában volt a szentmise, de már aknák robbanásai között: a kórházat körülvevő hegyoldalakból lőtték aknával az oroszok a még ott lévő fegyveres magyar—német alakulatokat.

A rendfőnök rendíthetetlen bátorsággal mondta a szentmisét, s utána sorban elébe térdeltünk, elmondva a fogadalomújítás szövegét, de nem tudtuk befejezni. Egy belövés hajszálnyira került el őt és az előtte térdelő V. Tibor rendtársamat: csak úgy porzott a falon a lövés. Ez már neki is sok volt. Gyorsan befejezte a szertartást, és lerendelt bennünket az óvóhelyre. A szertartáshoz szükséges szereket nekem kellett volna visszavinnem a kórházi kápolnába, s én botorul meg is kíséreltem ezt. Faltól falig lapulva próbáltam lejutni a mintegy háromszáz méternyire lévő kápolnához, kitűnő célpontot nyújtva a hegyoldalban meghúzódó oroszoknak. Az egyik fordulónál megállva mintha sugallatot éreztem volna: „Fussál!" Nekiiramodtam, és már hallottam is az akna süvítését. Földre vetettem magam, és borzadva láttam, hogy éppen azon a helyen, ahol álltam, vágódik be az akna, szórva szilánkokat és kődarabokat minden irányba. Ha még két másodpercig maradok, most aligha írhatnám e visszaemlékező sorokat.

El kell ismerni, hogy az orosz aknavetősök jól ismerték a geometria törvényeit. Hallottam magyar katonáktól, hogy olykor csúfondárosan felszólították őket hangszórón:

— Magyarok, menjetek onnét, mert lövünk!

S hajszálpontosan belőtték a helyet. Nem is tudom elfelejteni azt a szép, derék magyar legényt, akit behoztak kórházunkba még mielőtt az oroszok elfoglalták volna, tele aknaszilánkkal a hasában. Az orvos tehetetlenül tárta szét a karját.

— Mit tehetünk?

Ott álltam mellette, szegény fiú az édesanyját szólongatta. Még ma is fülembe csengenek esdeklő szavai:

— Édesanyám, édesanyám!

Másnap reggelre meghalt.

A szovjet katonák és a hozzájuk csapódott románok úgy viselkedtek, ahogy hírük megelőzte őket. A félelem, a rettegés napjai következtek. Senki nem érezhette magát biztonságban. Először a fegyverek beszolgáltatását követelték halálbüntetés terhe mellett, s ezt még úgy-ahogy természetesnek tartottuk. Az élelmiszerkészlet elkobzása és az elrejtett élelem kötelező beszolgáltatása már fájdalmasan érintett. Mi kispapok naivul be is adtuk a sok ládányi élelmiszert, amit kaptunk a kórháztól, de szerencsére voltak okosabbak és bátrabbak, akik ezt nem tették meg. Így az ő könyörületükből éltünk. Mindenki megosztotta velünk, amije még dugva volt, s így a másfél hónap alatt nem éheztünk.

Eszembe jut most, amit Jézus mondott tanítványainak:

— Míg velem voltatok, szenvedtetek-e valamiben hiányt?

— Semmiben — felelték ők, s ugyanezt mondhatom én is: akkor, amikor sokan éheztek, sőt: az éhhalál szélére kerültek az ostrom alatt, mi nem panaszkodhattunk. Ha más nem, szárazbab még akadt, és az ostrom után az a szólás járta: „A babnak szobrot kell állítani!", mert az ostrom alatt sok ezer ember életét mentette meg. Persze volt eset, hogy egy-egy rendtársam kimerészkedett az elhullott és keményre fagyott lovak hulláihoz, kikanyarított belőlük egy jókora darabot, s a nővérek megfőzték gulyásnak. Akkor ettem először — és remélem: utoljára — lógulyást. Nem volt éppen rossz, csak némileg édeskés, és ezért számomra kissé undorító. De hát éhes ember nem ad ilyen csekélységre.

Nappal egy még valahogy fűthető helyiségben tartózkodtunk. A szovjet járőrök állandóan cirkáltak. Egy este kivágódott az ajtó, kezében revolverrel belépett egy ittas orosz, s tört magyarsággal ránk támadt:

— Moj testvér... magyarszki szoldát... puk-puk...

Testvére lelövéséért láthatólag bosszút akart állni rajtunk. Hol egyikünkre, hol másikunkra irányította fegyverét, s meg is húzta a ravaszt, de szerencsére tölténye nem volt, mert csak kattant a fegyver, de nem sült el. Mellettem álló rendtársam, V. Laci félhangosan mormolta a tökéletes bánat szavait — „Jézusom, irgalom..." —, mert az orosz vérben forgó szemmel felénk közeledett. Nem állta el tovább a kijáratot, s ezt az alkalmat felhasználva, egyik rndtársam, H. Béla ki akart osonni, de az orosz észrevette, és fegyverével hirtelen feléje sújtott, fültövön találva szegény Bécit, úgy, hogy elöntötte a vér. Hangos jajkiáltása megtörte dermedtségünket, és segítő szándékkal feléje ugrottunk, mire az orosz megrettenve maga is kiugrott

az ajtón, és nem kis megkönnyebbülésünkre gyorsan elszelelt. H. Bélának nem esett nagyobb baja, csak a bőr szakadt fel az arcán, de könnyen végzetes lehetett volna az ütés, ha a halántékán találja el.

Éjszaka nőkre vadásztak ,,felszabadítóink", pontosabban napközben is azt csinálták, de éjszaka még inkább. A tífuszos női betegek engem kértek, hogy aludjam az ajtajuknál, belül egy matracon —ők is mind a földön feküdtek.) Naivul így reméltek némi segítséget egy férfi jelenlététől. Megegyeztünk, hogy ha jönnek az oroszok, azt mondogatjuk, hogy ,,tyif, tyif", ami oroszul tífuszt jelent, s ez egy darabig hatott is. De egy alkalommal beállított egy részeg katona, s hiába volt az elrettentő szó, nem félt a fertőzéstől.

— Nyem baj, nyem baj — mondogatta, és zseblámpájával világítva kiválasztott egy fiatalabb beteget, és elhurcolta, hiába tiltakoztam kézzel-lábbal, s hiába dadogtam valami olyasfélét, hogy

— Nye szloboda, igyom kommandatura...

Szegény lányt később próbáltuk vigasztalni, hogy Isten előtt továbbra is tiszta maradt, mert erőszak áldozata lett.

Egy másikat, egy ápolónőt, aki a nővérek szolgálatában állott, a kápolna sekrestyéjében erőszakolt meg egy orosz. Félig tragikus, félig komikus volt, ahogy egy idős nővér imigyen jajongott:

— Miért éppen a kápolnában?!

Sztálin neveltjeinek nem voltak ilyen gátlásaik. A svábhegyi piarista kápolnában, az úgynevezett Schütz-villában a tabernákulum szentostyáit a padlón szétszórták — mint később saját szememmel láttam —, a kehelyből valami mákos tésztát ehettek, és a miseingeket toalettpapírnak használták.

Persze voltak közöttük emberségesek is. Egyikük úgy mutatkozott be nekem, hogy ő ,,diakon". Volt ott egy idősebb, Misa nevű orosz katona, aki ennivalót hordott a nővéreknek — őket, hála Istennek, nem bántották; igaz, viselték hosszú, földig érő kék habitusukat és fátyolukat. Ez az orosz egyszer figyelmeztetett bennünket, amikor egy rossz arcú orosz jött be hozzánk nézelődni:

— Eto ruszki szoldat nye haraso, komuniszty. (Ez az orosz katona nem jó, kommunista.)

Félig humoros esetem volt egy orosz katonával. Ruhaneműink fent voltak a szobáinkban, csak a legszükségesebb dolgokat hoztuk le az óvóhelyre, illetve az alagsorba, mely óvóhelyül szolgált. Egy délelőtt felmentem, hogy lehozzak valamit, s egy oroszt találtam a szekrényünk előtt térdelve, amint fehérneműink között válogatott. Próbáltam neki magyarázni, hogy az a miénk, mire néhány darabot átnyújtott nekem. Én tovább erősködtem, hogy hagyja az egészet, mire méregbe jött, rám fogta géppisztolyát, és megmotozott. Doxa órámat, melyet zsebemben hordoztam, megtalálta, s miután füléhez illesztve meggyőződött, hogy jár, zsebre dugta, aztán fegyverével kituszkolt.

De ezzel nem lett vége a történetnek. Később, amikor már a dolgok simábban mentek, s a kedélyek lecsillapodtak, a nővérek meghívtak néhány orosz tisztet vacsorára. El is jöttek, s láthatólag jól érezték magukat. Egyik orvosunk volt a tolmács, aki jól beszélt szerbül, s ez állt legközelebb az orosz nyelvhez. A vendégek között meglepődve fedeztem fel azt az oroszt, aki órámat elvette. Ő is tiszt, ,,major", vagyis őrnagy volt. Ő is megismert, de úgy tett, mintha nem tudná, ki vagyok.

Majdnem mellettem ült, közöttünk csupán egy-

valaki volt. A fesztelen hagulatban vettem magamnak a bátorságot, és megpróbáltam visszakérni az órámat:

— Moja csaszi, davaj vissza!

Úgy tett, mintha nem értené. Társalgás közben felmerült a rubel témája is: milyen az? Emberem mindjárt elővett néhány bankjegyet, és körbejártatta, hogy mindenki lássa. Mikor hozzám került, s vissza akartam adni, egy nagyobb címletű bankjegyet nem fogadott el, visszanyomta a kezembe. Megértettem és zsebre tettem, némi elégtételt érezve, hogy mégis volt benne valami becsületérzés.

Rosszabbul jártam egy szovjet járőrrel. Mikor a harcok elcsitultak a kórház körül, az erkélyről néztük, hogyan bombázzák állandóan az orosz repülők a Várat, ahol még tartott az ellenállás. Megunva a sötét alagsort s az állandó jövés-menést, felmentem egy üres kórterembe, és lefeküdtem egy ágyra, hogy kialudjam magam. Nem sokáig tartott az áldott pihenés, mert egy orosz járőr felrázott.

— Spion — mondta az egyik.

— Germanszki szoldat — replikázott a másik vörös — akkor még vörös — hajamra mutatva, s közrefogva lekísértek az alagsorba.

A konyhán kellett keresztülmennünk, ahol több orosz katona ült a kövezeten, s fegyvereiket tisztogatták. Egyikük nem vett ki minden golyót a tárból, s a fegyver elsült, s habár lefelé tartotta a csövét, a golyó a cementpadlón gellert kapott, fölpattant, és megsebesítette egyiküket. A többi dühösen rárontott erre az ügyetlenre, és püfölni kezdte. Az engem kísérő katonák próbálták őket szétválasztani, s mivel figyelmük elfordult rólam, éreztem, ez a legjobb alkalom arra, hogy eltűnjek közelükből. Kerestek-e vagy se, az nem derült ki, de

a Gondviselés számomra itt is jól elrendezte az ügyet, mint majd a későbbi események során is kitűnik.

Hogy ne csak a rosszat mondjam el az orosz katonákról, eszembe jut egy megható eset is, melyet egy rendtársam mesélt el később. Abba a pavilonba is, ahol ő volt, karácsony másnapján hatoltak be az oroszok. Szorongva hallgatták a pavilon óvóhelyén az egyre közeledő lövések zaját, mikor hirtelen felpattant az ajtó, és egy orosz katona ugrott be, kezében kézigránáttal, dobásra készen, német katonák után kutatva. A dermedt csendben hirtelen felsírt egy gyermek az anyja karján, mire a katona, látva, hogy civilekkel áll szemben, leeresztette a karját, odament a gyerekhez, s csitítani kezdte:

— Nyem félni, ruszki szoldat haraso.

Képzelhető a megkönnyebbülés: egy kisgyermek csodát művelt, felébresztette az embert, talán az apai érzést ebben a vad orosz katonában.

Karácsonyi prédikációimban szeretem elmondani ezt a történetet: Íme, egy kisgyermek is tud csodát művelni!

Természetesen nem osztom Zilahy Lajos véleményét a,,Krisztus arcú" orosz katonáról, de van némi igazság abban, amit Marina Gyula, Kárpátalja hajdani magyar királyi kormánybiztosa így ír le emlékiratában: ,,Véleményem szerint az orosz a világ egyik legjobb népe lenne, ha a kommunizmus meg nem rontja."

Édesanyám mesélte később, amikor az ostrom után találkoztunk, hogy egy fiatal orosz katona érdeklődéssel nézte a lakásunkban lévő életnagyságú Krisztus-képet. Édesanyám, aki görög katolikus volt, emlékezett még a leánykorában tanult ószláv liturgikus szövegekre, s így szólt:

— Jazomice jazice, szvami Bo! Értsétek meg, nemzetek, és térjetek meg, mert velünk az Isten!

Az orosz a mellére ütött, és felkiáltott:

— Szvami Sztalin! (Velünk van Sztálin!)

Mint kiderült, Sztálin parancsot adott, hogy a híresztelések cáfolataként kíméljék a papokat. Így azt az ajánlatot kaptuk, hogy saját érdekünkben jobb, ha reverendát öltünk. Amikor Buda eleste után már szabadabban mozoghattunk, az egyik orvos ki is használta ezt a lehetőséget, és felkért, hogy menjek vele betegei látogatására, így ő is nagyobb biztonságban fogja érezni magát. Az orosz katonák tényleg utat engedtek, akármerre jártunk, bár némelyikük csúfondárosan megjegyezte:

— Popa, popa!

Még egy szomorú eseményt kell lejegyeznem, ami Buda eleste előtt történt. A Várban körülzárt német hadosztály éppen a Hűvösvölgyön keresztül próbált kitörni a gyűrűből, s így belekerültünk a harc kellős közepébe. A kitörés, mint tudjuk, nem volt sikeres, legalábbis nem ezekre nézve. Végső elkeseredésükben a kórház pavilonjaiban sáncolták el magukat, de itt sem bírták sokáig tartani állásaikat. Mint rendtársaim beszélték, az oroszok igen kegyetlenül bántak el velük: a tiszteket azonnal agyonlőtték. Némelyik tiszt kétségbeesésében letépte magáról a tiszti jelvényeket; volt, amelyik a betegek jelenlétében agyonlőtte magát. Akiket életben hagytak, a sebesülteket, közönséges hordágyon, egy szál pokróccal, a jéghideg folyosókon vagy a szétlőtt kórtermekben zsúfolták össze. Később megengedték — illetve nem akadályozták —, hogy papi ruhában látogassam őket. A német katonák többsége örömmel fogadta az emberséges, baráti szót — néha egy-egy cigarettát vagy darab kenye-

ret —, de olyan is akadt, aki megvetően fordult el tőlem.

Említettem, hogy a reverenda bizonyos védelmet jelentett számunkra, de nem minden alkalommal.

Elérkezett március, az idő elég enyhe volt. A Duna már zajlott, s akadtak, akik csónakon megkockáztatták az átkelést. A gyönyörű hidak felrobbantva, kókadtan lógtak a Dunába. A pengőnek még volt értéke: száz pengőt kértek a bátor csónakosok azoktól, akiknek sürgős volt a pesti oldalra való átjutás. Viszont híre jött, hogy Hárosnál, Budafok alatt, a Csepel-szigetre és Pestre az oroszok építettek egy pontonhidat, s bizonyos órákban nyitva van a civilek számára is. Így hát holmijainkat egy targoncára rakva nekiindultunk a körülbelül tizenhat kilométeres útnak, hol húzva, hol tolva a targoncát. Nem is esett bántódásunk, rendben megérkeztünk egyik rendtársunk szüleihez Budafokra. Ott megszálltunk, és másnap magam akartam folytatni az utat a pesti oldalon lévő rendházunk felé, újabb tizenhat kilométer megtételével. A főutcán egy orosz katona állított meg — nem törődött azzal, hogy reverendában voltam —, és betuszkolt egy civil menetoszlopba „robotaty", munkára.

A mintegy százötven főnyi csapat megindult, mint a birkanyáj; négy-öt katona terelt bennünket. Szorongó érzésekkel haladtam a menet végén, töprengve a bizonytalan jövőn. Mint később hallottam, az ilyen összefogdosott civilek közül sokan Szibériában kötöttek ki.

Az egyik utcasaroknál az én oroszom előrébb sietett, hogy irányítsa a fordulást. Erre én nem sokat gondolkozva a saroknál kiléptem a sorból, s elindultam ellenkező irányba. Vártam, hogy a másik

orosz katona utánam kiált, de vagy nem vette észre, vagy emberségesebb, paptisztelőbb volt, mert semmi sem történt.

Elképzelhető a megkönnyebbülésem, de nem tartott sokáig. Kisvártatva ismét egy rossz arcú, himlőhelyes orosz állított meg, és órámat kérte:

— Davaj csaszi!

— Nyema csaszi, nincs órám — mondtam neki, s nem hazudtam, mert mint már meséltem, Doxámat ,,megvette" egy másik orosz. Sőt: megbátorodva rászóltam: — Zabraty nye szloboda, igyom na kommandatura. (Nem szabad zabrálni, menjünk a parancsnokságra.)

Legalábbis ezt akartam mondani tört oroszságommal. Bocsánatot kérek azoktól, akik tudnak oroszul, de nem javítom ki, mert akkor így mondtam.

Megértette, mert mindjárt ráfelelte:

— Da, igyeme na kommendatura!

Bevezetett egy romos épületbe, s csak akkor döbbentem rá, hogy tőrbe csalt. A ház, az udvar üres volt, sehol egy lélek, csak romok, bombatölcsérek. Ott ismét rám rivallt, de most már a pisztolyát is rám szegezte:

— Davaj csaszi!

— Nyema csaszi — feleltem újra, s mit tagadjam, megrémültem.

Gyorsan megmotozott, de nem talált semmit, pedig volt nálam hatszáz pengő, hat darab százas jól elrejtve — ennyit adtak kezünkbe elöljáróink, mielőtt szétengedtek bennünket —, ezenkívül egy súlyos aranylánc, mely családi örökségként nálam mint elsőszülött fiúnál volt.

Láttam arcán a dühödt csalódást.

— Popa, popa! — mondta megvetően, aztán intett a pisztolyával, hogy álljak az egyik bombatölcsér mellé.

Világosan felfogtam elhatározását, hogy végez velem. Mintha sárga lángot is láttam volna szemében felvillanni, arca gyűlölettől vonaglott. Éreztem, hogy a félelemtől megmerevedik a lábam, képtelen voltam mozdítani őket. Szégyellem bevallani, de nem Istenre, hanem anyámra gondoltam, aki nem fog látni többé. De a ,,sugallat" most sem hagyott cserben. Csekély orosz szókincsemből két szó villant fel az agyamban:

— Treba gyengi? Kell pénz?

Várakozva nézett rám, pisztolyát még mindig rám szegezte. Remegő kézzel halásztam elő rejtekhelyéről a pénztárcát, benne a lila hasú bankókkal. Kivettem egy százast, és felé nyújtottam. Ő kikapta kezemből a pénztárcát, megszámolta, s úgy látszik, megelégedett vele. Még egyszer végigmért gyűlölködő tekintettel, aztán intett a pisztolyával, hogy mehetek.

Beletelt jó néhány másodpercbe, míg lábamba visszatért a vér, és meg bírtam mozdítani őket. Alvajáróként indultam a kijárat felé, félve, hogy lepuffant hátulról, de úgy látszik, volt benne zsiványbecsület.

Pénz nélkül, egy szál reverendában értem el — kevés holmimat a budafoki családnál hagytam — a pontonhidat. Éppen jókor, mert amint láttam, nyitva volt a polgári lakosság számára. De azért megkérdeztem az ott álló és felügyelő tiszttől, hogy mehetek-e?

— Pozsalusztal — felelte udvariasan, széles gesztussal, s ez éles kontrasztként hatott rám a történtek után.

A rendházba visszaérve, azt belövésekkel jócskán tarkítva találtam. Egyik sarkát még az ostrom előtt vitte el a szövetségesek bombája. Azon a részen

lakott egyik teológiai tanárunk, a tudós Szamek Jóska bácsi, aki elvből nem ment le az óvóhelyre a bombázások alatt. Ez alkalommal azonban neki is lehetett valami előérzete, mert mégis elindult az óvóhely felé, de alig lépett ki a szobájából, már süvített is a bomba. Mint később mondta a maga csendes módján:

— Úgy forgatott, mint egy ringlispílt. (Tudniillik a légnyomás.)

Szobája helyén csak egy ,,légüres tér" maradt. Sorsát mégsem kerülhette el. Az ostrom alatt a már említett svábhegyi Schütz-villában (Cassiciacum) húzódott meg. Az oroszok kihajtották őket onnét, s ő a többiekkel együtt menekült, de elmaradt tőlük, talán megsebesült. Egyikük még hallotta fájdalmas kiáltását:

— Nem bírom tovább!

Az ostrom után hiába kutattak utána. Ott fekszik valahol egy jeltelen tömegsírban.

Még kórházi tartózkodásom alatt alaposan megfáztam, de szerencsére — vagy gondviselésszerűen — ott volt velünk rendházunk orvosa, dr. Perémy Gábor is, aki nemcsak gondomat viselte, de az ostrom utáni csendes napokon ágyam mellett ülve teológiai kérdésekről beszélgetett velem. Mélyen vallásos, igen komoly, tudós ember volt, egyetemi magántanár. Szívesen tártam elé a még frissen bennem élő dogmatikai, morális tananyagot, s az ő finom intelligenciája értette meg először velem, hogyan kell a száraz, elvont, teoretikus anyagot életszerűvé tenni, s a hívek napi életére alkalmazni.

A betegség alatt alaposan lefogytam, s rendházunkba visszaérkezve elöljáróim elküldtek — két

idősebb rendtársammal együtt — a Hubai utcai Szalvátor-nővérek zárdájába (ők szolgálták rendházunkat), hogy kissé felhízlaljanak. Mert csodák csodájára, ott volt még bőven élelem, tőlünk viszont mindent elvittek ,,felszabadítóink". Tehát akkor, midőn Budapest lakossága még éhezett, mi mindennap fejedelmi traktát kaptunk: húst, befőttet, mindent. A jó Coletta nővér elmondta a titkát is ennek. Közvetlenül az ostrom után, de még az engedélyezett fosztogatások alatt a nővérek is bezárkóztak, és várták sorsukat. Egyik délután igencsak verte valaki a zárda kapuját. Coletta nővér szánta rá magát, hogy ,,fogadja a látogatót". Kinyitva a kaput, egy orosz tisztet látott maga előtt.

— Jaj Istenem — mondta félhangosan —, most ezzel mit csináljak?

— Vezessen a főnöknőhöz! — szólalt meg hibátlan magyarsággal a tiszt.

A főnöknőnek aztán elmondta a látogató, miért jött. Szórul szóra ezeket mondta:

— Én angyalföldi gyerek vagyok. Jól emlékszem, hogy amikor nyomorban voltunk, egyedül maguk látogatták meg beteg apámat, és pénzzel, élelemmel segítettek rajtunk. Én a kommün után kimentem Oroszországba. Most visszajöttem a felszabadító orosz hadsereggel. Legyenek nyugodtak, ide orosz katona nem teszi be a lábát.

Fel is szegezett az ajtóra valami ,,bumacskát", s az hatásosnak bizonyult. Elkerültek mindenféle zaklatást, s felhalmozott élelmiszereik is megmaradtak.

Testileg-lelkileg megerősödve — s hálálkodva a Gondviselésnek — tértem vissza egy hónap múlva a rendházba, ahol szomorú hír várt: kedves szobatársam, Fehér Laci, aki a Vöröskeresztbe állt

be — s aki engem tréfásan lelövéssel fenyegetett, mivel „hűtlen" lettem hozzá —, a nyugati szövetségesek terrorbombázásának áldozata lett Szombathelyen 1945. március 4-én vasárnap, egy másik kurzustársunkkal, a Kecskemét környéki kun—magyar fiúval, Börönte Pistával együtt.

Mint kispapok, a püspöki palotában kaptak szállást. Azon a szomorú vasárnapon a légiriadó alatt éppen szűzdohányt vágtak apróra az ablakfélfán. (Az ő dohányzása volt az egyetlen nézeteltérés köztünk. Mint nemdohányzó, kárpáltam is eleget. Néha téli napokon hazaérve a hosszas és fárasztó egyetemi előadásokról, szobánkat dohányfüstben úszva találtam. Szó nélkül az ablakhoz léptem, és kinyitottam. Ő nem szerette a hideget, hát felállt, és szó nélkül bezárta. Én újra kinyitottam. Ez így ment addig, míg valamelyikünk meg nem unta.) Ott Szombathelyen a dohány lett a veszte. Még be akarta fejezni a műveletet — a dohány kezdett ritka és drága portéka lenni —, s ez a percnyi késés elég volt a tragédiához. Későn indult az óvóhelyre, s a lépcsőházban érte a bomba becsapódása. Az egész lépcsőház ráomlott és egy, már előtte szaladó másik rendtársunkra. Keddre tudták csak kiásni őket. Azon a napon körülbelül négyszázan haltak meg Szombathelyen a szőnyegbombázás következtében. A püspöki székesegyház és a palota is súlyosan megsérült.

Mivel elhatároztam, hogy hazatérek szüleimhez és testvéreimhez, akikről már négy hónap óta semmit sem tudtam, rendfőnökünk engem bízott meg, hogy a szomorú hírt tudassam Laci szüleivel. Nem volt hozzá lelkierőm. Más irányból úgyis megtudták.

Két napig tartott, míg hazaértem. A vonatok

zsúfolva voltak, sokat álldogáltak. Szüleim öröme leírhatatlan volt, a fronton lévő két öcsém után engem is visszakaptak. Két fiatalabb testvéremet a visszavonuló németek a leventékkel együtt magukkal vitték a Felvidék irányába, és rövid kiképzés után, páncélököllel ellátva, bevetették őket az oroszok ellen. Isteni csoda volt, hogy megmenekültek. Igaz, anyánk állandóan ostromolta a Szűzanyát imáival. Sikerült megszökniük. Amikor a kemény télben egy kiskabátban dideregve, éhesen, tetvesen megérkeztek, édesanyánk nem volt otthon.

— Hol lehet anyátok? — kiáltott fel boldogságban úszó apánk. — Biztosan a templomban!

Leszaladt a mintegy öt percnyire lévő plébániatemplomba, s tényleg ott találta édesanyánkat a Mária-oltár előtt térdelve. Odahajolt és a fülébe súgta:

— Gyere haza, megjöttek a fiaid.

Anyánk szinte eszelőse tárta szét karját az oltár felé, és kiáltotta az ott imádkozó hívek felé:

— Emberek, a Szűzanyát kérjétek, ő megsegít benneteket!

Csak érdekes kontrasztként említem, milyen tördöfést jelentett viszont számára a szomszédos, nem vallásos család fiának megjegyzése. Édesanyám örömmel üdvözölte hazatérése után:

— Hála a jó Istennek, hogy hazasegítette!

— Nem Isten segített — hangzott a dölyfös válasz —, hanem a két lábam.

Családunk minden tagja szerencsésen átvészelte a háború utolsó, legszörnyűbb hónapjait, bár városunk, Sátoraljaújhely elég sokat szenvedett a megszálló — főleg román — katonák garázdaságaitól. A város népszerű káplánja, Kiss tisztelendő bizalmas közlése szerint több olyan hívőjét temette, akiket a katonák tettek tönkre, vagy akik szégyenükben

öngyilkosok lettek. Ugyancsak ő mesélt egy szívderítőbb történetet is:

Mint nagy Kaszap István-tisztelő, a légvédelmi pincébe való vonulás előtt megbízta a sok imameghallgatásról híres kispap kollégát:

— Pista, vigyázz itt mindenre!

A harcok elmúltával szobáját kifosztva találta. Főleg télikabátjának eltűnésén bánkódott, mert a harcok igen, de a tél még nem múlt el.

— Pista — mondta haragosan —, nem jól vigyáztál a szobámra, fal felé fordítom a képedet!

A híveknek persze fülébe jutott, hogy Kiss tisztelendőnek elvitték a télikabátját. Néhány nap múlva hármat is kapott a hívektől.

— Na, Pista — mondta megbékélten a szent életű jezsuita novíciusnak —, jól van, visszafordítom a képedet!

Sátoraljaújhely a kassai püspökséghez tartozott. A Kassára visszatérő csehek kiutasították Madarász István püspököt, aki a püspökség hejcei kastélyába költözött. Három végzett szeminaristáját Sátoraljaújhelyen készült pappá szentelni. Mivel már öt év teológia állt mögöttem, s licenciátust, doktori fokozatot megelőző grádust is sikerült szereznem, kértem elöljáróim engedélyét, hogy a püspök kezéből felvehessem a diakónusi és áldozópapsági rangot. Elöljáróim készséggel beleegyeztek ebben, tudatva, hogy kurzustársaim is szentelődnek néhány hónappal később Budapesten. Igaz, nagyon leolvadtunk a háborús idők alatt. 1939-ben, a háború kitörésekor tizenketten kezdtük papi pályafutásunkat, s 1945-ben öten kerültünk szentelésre. Iskolai osztálytársaim közül közül akkor már volt egy vértanúnk is. Szerednyei János osztálytársam a háború

végén Tarcalon kapott beosztást mint világi pap. Az oroszok — a nemzetközi törvények semmibevételével — egy egész vonatra való civilt hurcoltak el kényszermunkára. János a pásztornak a nyájnál van a helye elvet követve önként jelentkezett a szállítmányba. (Három vagy négy év múlva jutott csak fülébe a nyugati hatalmaknak ez a jogtiprás, és csak akkortól jártak közbe az elhurcoltak érdekében.) Szerednyei János együtt dolgozott híveivel egy szibériai bányában. Éppen az irodában tartózkodott, amikor megtudta a jó hírt, hogy mehetnek haza. Örömében szerette volna mielőbb tudatni a bánya mélyén dolgozókkal, felugrott tehát egy éppen lefelé haladó csillébe — lejtós akna volt —, de útközben a kötél elszakadt, és a csille egyre nagyobb sebességgel rohant lefelé. János megkísérelte a lehetetlent: leugrott a csilléről, de nekivágódott egy farakásnak, és szörnyet halt. Ő is ,,hazaért". Ő volt talán az áldozat, mert meggyőződésem, hogy minden szép dolog valami áldozatból fakad. Megvalósult az ő életében is az Üdvöítő szava: ,,Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét adja barátaiért, azokért, akiket szeret."

Mindezt csak később tudtam meg a tarcali hívektől, mert tokaji származású lévén oda is hamarosan eljutottam szentelésem után. Mint említettem, Madarász püspök úr szentelt fel három kispapjával együtt szép, nagy, barokk stílusú sátoraljaújhelyi templomban, szüleim jelenlétében. Nagy, bár érdemtelen jutalom volt ez a sok viszontagság után.

Első papi évemből még három epizódot szeretnék megörökíteni, melyek bizonyos fokig jellemzőek a vesztett háború és az azt követő rendszerváltozás légkörében élő honfitársaink életére.

Szentelésem után egy kisírt szemű édesanya jött

hozzám, és arra kért, mondjak szentmisét a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, főleg azokért, akikre már senki sem gondol, mert két fiáról nem tud semmit: élnek-e, halnak-e, vagy fogságba kerültek-e? Úgy gondolja, hogy az én imám — mint újmisés papé — kedvesebb a jó Isten előtt. Mivel már másoknak is ígértem szentmiséket, megegyeztünk, hogy a következő hétfőn elmondom a kért szentmisét. Ott is volt a templomban, végigkönnyezte a szertartást, aztán hazament.

Reggeli után elindultam a postára, s amint közeledtem, láttam, hogy egy nő szalad felém. Megismertem, ő volt, a két fiú édesanyja. Hozzám érve majdnem a nyakamba borult, és sírva kiáltotta:

— Megjöttek! Mind a ketten megjöttek! Mire hazaértem, már otthon voltak!

Magam is mélyen megindultam, s később gondolkozni kezdtem. Mi volt ez? Véletlen? Vagy üzenet számomra, fiatal pap számára, hogy ez az ájtatosság, a szenvedő lelkekért való szentmisék felajánlása, kedves az Úristen előtt? Így fogtam fel az esetet, s papi életem folyamán sokaknak ajánlotta, s magam is gyakoroltam. Sokszor úgy éreztem: eredményesen.

A másik megható eset a kis Ildikó története. Egyszerű, de mégis tanulságos. Édesapja jött hozzám, hogy hatéves kislánya nagyon vágyódik a szentáldozás után, de az apácák még nem akarják engedni, túl fiatalnak találják. Jellemzésül, hogy menynyire koraérett a gyermek, elmondta az édesapa, hogy a háború alatti katonai működéséért a börtönbüntetés letöltése után is rendőri felügyelet alá helyezték. Minden héten jelentkeznie kellett a rendőrségnél, munkát nem kapott, s családjával együtt

a teljes nyomor szélére került. Egy nap felesége és kislánya jelenlétében kifakadt:

— Ezt már nem bírom tovább, öngyilkos leszek!

A kislány elébe állt, és így feddte meg:

— Mit beszélsz, apu? Szenvedtél te már annyit, mint Jézus? — S felsorolta, ahogy a nővérektől tanulta: — Megkötözték, megköpdösték, ostorozták, tövissel megkoronázták, náddal verték szent fejét, keresztfára szegezték, csúfolták, gúnyolták, lándzsával átszúrták oldalát!

Az apa megvallotta:

— Elszégyelltem magam a kislányom előtt, és úgy éreztem, új erő száll belém.

Megvizsgáltam a kislány hittani ismereteit, és megállapítottam, hogy koraérett, rendkívül eszes és tehetséges gyermekkel állok szemben, és örömmel készítettem elő az első szentáldozásra. Örömömet csak az kisebbítette, hogy mint kiderült — az izgalomtól vagy az idegek túlfeszítettsége miatt — a kislányt az egész szertartás ideje alatt igen erős fejfájás kínozta. Talán ez volt az az ő áldozata, szenvedése, amiből, mint említettem, olyen nagy jó fakadt: szülei megerősödése a hitben.

A harmadik élmény egy építész feleségéhez fűződik, akinek a betegágyához hívtak röviddel felszentelésem után. Az építészeknek akkor jól ment, hiszen az ország romokban hevert. Megilletődve léptem a fényűzően berendezett lakásba, melyet a jelek szerint megkímélt a háború. Mint utább édesanyámtól hallottam, ez az asszony az ő fiútestvérébe, nagybácsimba volt szerelmes, de a lány szülei jómódú földbirtokosok, nagybátyám pedig szegény asztalossegéd, így a szülők hallani sem akartak házasságról, pedig a lány kész kész lett volna megszökni vele, annyira szerette. Végül is ehhez a gazdag,

de nem katolikus építészhez kényszerítették. A férfi ugyan beleegyezett, hogy a gyermekek katolikusok legyenek, de amikor az első leánygyermek után fiú született, reformátusnak kereszteltette, követve a polgári törvényt: nem nemet követ.

Akkor még messze volt a második vatikáni zsinat, és az ilyesmit katolikus részről szigorúan vették. Szegény asszony bár buzgó katolikus volt, nem járulhatott szentségekhez. Mikor előttem feltárta a helyzetét, botorul én is megtagadtam a feloldozást. Erre kifakadt:

— Miért vagyok én kiközösítve? Én mindig jó katolikus és Jézus Szívének tisztelője voltam! Naponta elmondom a litániát!

Izgatottan elővette imakönyvét, s láthattam, hogy ahol a Jézus Szíve-litánia volt, a lapok szinte el voltak rongyolódva a sok használattól. Ez meghatott, és azt feleltem: érdeklődöm idősebb, tapasztaltabb papoknál, hogy mit tehetek érte. Magamban arra gondoltam, hogy megkérdem az orvost az asszony egészségi állapotát illetően: ha a betegsége tényleg súlyos, nincs akadálya a feloldozásnak. Az orvos nem volt otthon, de a felesége bizalmasan megmondta, hogy az asszonynak pigment-rákja van (a test festékanyaga kórosan szaporodik). Tényleg nekem is feltűnt, hogy arca, keze bronzvörös, mintha túl sokat napozott volna.

Elhatároztam tehát, hogy másnap délután újra elmegyek, és részesítem a szentségekben. Másnap reggel, a szentmisém után ki akartam menni a városba, de éppen a kapunál elért még az építész egyik embere, hogy menjek azonnal mert a nagyságos asszony nagyon rosszul van.

Azonnal magamhoz vettem a szentostyát és a szentelt olajat, áldva őrangyalomat, hogy még idejé-

ben érkezett az üzenet, mert a városban ugyan kereshettek volna, a betegnek pedig az említett lelki rokonság alapján csak hozzám volt bizalma.

Mikor megérkeztem, nagy fájdalomtól elgyötörve találtam, már csak az egyik szemét tudta kinyitni. Szentgyónásra már nem volt szükség, hiszen tudtam fő problémáját. Feloldoztam, és áldoztatás előtt elmondattam vele:

— Uram, nem vagyok méltó...

Nagy erőfeszítésébe került minden szó kiejtése, s ezért elegendőnek találtam, hogy csak egyszer mondja el. Feléje nyújtottam a szentostyát, de visszakapta a fejét, és rám kiáltott:

— Háromszor!

Akkor még ez volt a liturgikus szokás, háromszor megvallani méltatlanságunkat.

Nem kis erőfeszítéssel háromszor elmondta ezt az imát, és magához vette az Úr Testét. Teljesen megnyugodott, a karját mellén keresztbe fonva végtelen gyöngédséggel ismételgette:

— Drága Jézusom, édes Jézusom...

Szereimet összerakva ágya mellé ültem, hogy még néhány vigasztaló szót mondjak, de akkor hirtelen felült, és a hátam mögött lévő ajtóra szegezve szemét a boldog meglepődés hangján felkiáltott, olyan örömmel és elragadtatással, mint ahogy egy anya fogadná frontról hazatérő, már halottnak hitt fiát:

— Jézus!

Elragadtatott öröme annyira meggyőző volt, hogy önkéntelenül hátrafordultam, s a nagy, szárnyas, fehérre lakkozott ajtóra tekintettem. Mikor visszafordultam, először láttam papi életemben, hogyan dolgozik a halál: örömtől fénylő arca elsötétült, mint mikor felhő takarja el hirtelen a napot, aztán

hátrahanyatlott s többé nem mozdult. Hívtam gyorsan a családot. Ráborultak, csókolták, élesztgették, de hiába. Idős édesanyja sírva hajtogatta:

— Ezt várta — tudniillik a szentségeket —, nem bírt addig meghalni!

A megható esemény tanúsága számomra az volt, hogy Jézus Szíve megtartja ígéretét. Utolsó beszélgetésünk alkalmával az asszony azt is említette:

— Lánykoromban elvégeztem a nagykilencedet.

Ez kilenc első pénteken végzett szentgyónást és szentáldozást jelent Jézus Szíve tiszteletére. Jézus megígérte — Alacoque Szent Margit egyik látomásában —, hogy az ilyenek nem halnak meg a nekik szükséges szentségek nélkül. Hosszú lelkipásztori munkásságom alatt gyakran tapasztaltam ennek az ígéretnek a teljesítését, és arról is meg vagyok győződve, hogy Jézus megjelenésével vigasztalta meg ezt a Szent Szíve irgalmában bízó, sokat szenvedett leányát, aki végeredményben inkább a körülmények és az akkori szigorúbb egyházi törvények áldozata volt.

Szentelésem után három hónappal vissza kellett még térnem budapesti rendházunkba, hogy befejezzem tanulmányaimat, megszerezve a hittanári képesítést. Utána elöljáróim ugyanoda helyeztek vissza hittanárnak, ahol hét évvel azelőtt mint diák érettségiztem, s megkezdtem tanári pályafutásomat a sátoraljaújhelyi piarista iskolánál, melyet azonban sajnos hamarosan államosítottak. Paptanár lettem tehát az úgynevezett Rákosi-korszakban, melynek kalandjait az első részben már megírtam.

ÚJ EMMAUSZ

(Mindszenty kardinális
első amerikai látogatása emlékére,
szabadulása után.
New Brunswick, Szent László-templom,
1973)

Láttam Krisztust,
a feltámadottat,
ki körüljárt, jót tett, tanított,
kit elhurcoltak vad pribékek,
lázítónak, csalónak nevezték,
meggyötörték,
népe keresztfáját vállaira tették,
eltemették,
rágalmak sziklájával ráhengerítették,
váltott őrökkel őrizték.
S most feltámadott!
Sírjából kijött,
nem harmadnapra, harmad évtizedre,
s megjelent tanítványainak,
kik szétfutottak
északnak, délnek, napnyugotnak.
„Ne féljetek,
íme, én élek, s veletek vagyok!"
Felismertem őt a „kenyértörésnél",
a kardélű Igékről, melyekkel szólott:
„Mit féltek, kicsinyhitűek"
Vegyétek, a Lelket, lelkemet,
menjetek, és hirdessétek
minden nemzedéknek:

Boldogok, kik üldözést szenvedtek az
Igazságért, népük igazáért,
ők lesznek majd birtokosai a földnek,
s övék már most az Örök Élet!

EMLÉKEZÉS APÁMRA

Apám térdén ültem egykor én,
hatéves, apró kis legény.
Hány éve? Nem tudom, talán
harminckét éves volt apám,
élete fénylő, szép delén,
róla szól most e költemény.

Írja fia, ki — úgy bizony —
túl van már jól a hatvanon.
Honnét e bús nosztalgia,
az emlékezés is ima
(így mondja tán a Biblia),
egy apára, *ha öregebb fia.*

Ő szólott akkor: ,,Csillagom,
aranyos, édes magzatom,
mi lesz belőled, hogyha felnősz,
apád öreg lesz, te meg felnőtt,
pap leszel, tanár, doktor úr,
az is lehet, ki jól tanul.
Tanulj, fiam, mert mondhatom:
tudás, tudás a hatalom!"

Fia felnőtt, lett nagykorú,
s kitört reá a háború.
Ő felriad, ajkán szitok:
,,Diplomaták, vén gyilkosok!
Úri huncutság a politika,
páholyból nézi Amerika."

S míg fronton harcol két fia,
ő, a hajdan kálvinista,
anyjukkal térdel Kép előtt,
s mikor megjön két fia,
a rózsafüzért szorongatja.

* * *

Falusi tájék, kis falu,
,,Miskolczy bácsi" szomorú.
Házát elvették új urak,
keresni kellett új utat.

De mégis büszke: papfia
szószékről szól, s az iskola
minden diákja ismeri,
utcán szépen köszön neki.

Fia ott a ,,plébános úr",
ő sekrestyés, s a kántor úr
átsétál hozzá délután:
,,Menjünk a ,hegybe', kollegám!"

Fenn a szőlőhegy hajlatán,
árnyas présházak udvarán
Göcsej magyarja ráfigyel,
mert apám szépen énekel.

Mázas korsóban bor, ,,noha",
kendőben kenyér, hús, puha.
A kártya megy: ,,Piros hetes,
oszt és nem oszt, ma én nyerek!"

* * *

Az évek mennek, rettenet
száll a falvakra — így esett,
Göcsej magyarja görnyedez,
az állam mindent elszedett.

Falusi élet most nehéz,
megszokott kép: egy temetés.
Szomorúfűzre rámutat:
„Jó lesz pihennem ott alant."

Egy év se telt, s a szó betelt:
egy szívroham rátérdepelt.
Most Isten térdén ül talán,
mint én övén rég, hajdanán,
és Isten szól: „Ó, nézd, fiam,
mit csinál lent a papfiad!

Vasárnap rólam prédikált,
most rólad verset fabrikált.
Megérte, lám, a te korod,
így hát nyugodtan várhatod,
míg ideér, és mindketten
pihentek majd a térdemen."

Elsőáldozók, a kántor és a pap (Piliny, Nógrád megye, 1962)

Esküvő után a templom ajtajában (Leányvár, 1963)